

APA	Çimen, H. (2021). DÜNYAYI SARSAN PANDEMİ (COVID-19) SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIMLARIN ÖNEMİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22 (2), 15-38.
DOI	10.53443/anadoluibfd.934466

Araştırma Makalesi
Başvuru Tarihi:07.05.2021
Kabul Tarihi: 14.06.2021

Research Article
Date Submitted: 07.05.2021
Date Accepted: 14.06.2021

DÜNYAYI SARSAN PANDEMİ (COVID-19) SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIMLARIN ÖNEMİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Dr. Hasan Çimen¹

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

- ❖ Sosyal yardım,
- ❖ Pandemi süreci,
- ❖ Kontrollü sosyal hayat

Toplumlarda kök salan yardımlaşma duygusu ve olgusu, daha eski dönemlere kadar uzansa da ‘sosyal yardımlar’, modern devlet düşüncesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal devlet düşüncesi ve bu düşünceye dayalı kamusal politikaları, tarihsel süreçte önemli mücadeleler sonucu elde edilmiştir. Sosyal devlet anlayışının önemli bir unsurunu teşkil eden sosyal yardım meselesi de hem geçmişte hem de tüm dünyayı sarsan koronavirüs salgını nedeniyle günümüzde en önemli gündemi oluşturmaya devam etmektedir. Liberal/kapitalist temelde inşa edilen günümüz küresel sisteminde, tüm ekonomik ve sosyal meseleler piyasa mekanizmasının insafına bırakıldığından, sosyal yardımlar da bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Osmanlı’dan Cumhuriyete ve oradan günümüze gelen süreçte, Türkiye’deki sosyal yardımlarda önemli bir kesinti yaşanmamış, özellikle muhafazakâr iktidarlar döneminde sosyal yardımlar, önemli bir ivme kazanmıştır. İçinden geçtiğimiz koronavirüs süreci, sosyal yardımlara muhtaç kesimlerin sayısını önemli derecede artırdığından, yardımların yeterliliği önemli bir mesele haline almıştır. Ancak, Türkiye’de pandemi sürecinde yapılan sosyal yardımların, yetersiz olduğu yönünde önemli eleştiriler söz konusu olsa da yardımların sürdürülebilir nitelikte olduğu bir gerçektir. Bu çalışma, Osmanlı geçmişinden günümüze ve içinden geçtiğimiz pandemi sürecinde yapılan sosyal yardımları, sosyo ekonomik sistemin de etkisini dikkate alarak ele almakta, sosyal yardımların sivil toplum kuruluşları (STK) eliyle yapılan faaliyetlerden ziyade kamusal boyutuna odaklanmaktadır.

¹ Siyaset Bilimci, cimenhasan@yahoo.com

RETHINKING THE IMPORTANCE OF SOCIAL ASSISTANCE IN TURKEY DURING THE PANDEMIC THAT SHOOK THE WORLD (COVID 19)

Dr. Hasan Çimen

ABSTRACT

Although the sense and phenomenon of assistance rooted in societies dates back to earlier periods, ‘social assistances’ emerged as a result of modern state thinking. The idea of the social state and its public policies based on this idea have been achieved as a result of important struggles in the historical process. The issue of social assistance, which constitutes an important element of the social state understanding, continues to constitute the most important agenda both in the past and today due to the coronavirus epidemic that shook the whole world. In today’s global system, built on a liberal/capitalist basis, and all economic and social issues were left to the mercy of the market mechanism, since the issue of social assistance was also negatively affected by this situation. In the process from the Ottoman Empire to the Republic and from there to the present day, there was no significant reduction in social assistance in Turkey, especially during the period of conservative power, social assistance gained significant momentum. Since the coronavirus process we are going through has significantly increased the number of people in need of social assistance, the adequacy of aid has become an important issue. However, although there are significant criticisms that the social assistance made during the pandemic process in Turkey is insufficient, it is a fact that the assistance is sustainable. This study focuses on social aids from the Ottoman past to the present and during the pandemic period we are going through, taking into account the impact of the socio-economic system, because it focuses on the public dimension of social assistance rather than activities carried out by non-governmental organizations (NGOs).

Keywords:

- ❖ Social assistance,
- ❖ Pandemic process,
- ❖ Controlled social life

1. GİRİŞ

Sosyal bir varlık olarak insanların birlikte yaşamasıyla başlayan yardımlaşma olgusu, çeşitli dönemlerden geçerek günümüze kadar gelmiştir. Daha çok vakıfların ve dini kurumların bünyesinde gerçekleştirilen kurumsal yardımlar, günümüzde sosyal devlet olgusu ve devletlerin eliyle bir ileri aşamaya taşınmıştır. Özellikle dünyada ‘sosyal devlet’ ve ‘refah toplumu’ kavramlarıyla birlikte devletlerin önemi üzerinde çokça durdukları sosyal yardımlar meselesi de yasal anlamda da birçok ülkenin anayasasının temel maddeleri içerisinde yer almıştır (Akbaş, 2019:1). Sosyal yardımların sosyal devlet düşüncesinden ayrı düşünülmemeyeceği aşikârdır. Sosyal devlet düşüncesi ve politikaları; sosyal güvenlikten sosyal hizmetlere, eğitim, sağlık ve konut meselelerinden ihtiyaç sahiplerine yardımlara kadar, çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Sosyal devlet düşüncesi, Batı’nın kendine özgü tarihsel koşullarında gerçekleşen devrimsel gelişmelerin yanında sosyoekonomik yapısının da bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda kök salan kapitalist sistem, devletin hiçbir şekilde ekonomik alana müdahil olmamasını öngörse de, bu duruma tepki olarak gelişen “sosyal devlet” veya “refah devleti” düşüncesinin önemli bir ayağını oluşturan sosyal yardımlar meselesi, devleti ekonomik alana çekmeyi başarmış, piyasanın ilkesiz olarak işlemesini engellemiş (Çaha, 2008:24), daha da önemlisi toplumun yoksul ve dezavantajlı kesimlerinin sorunlarına çare olmaya başlamıştır.

Buna karşın, 20.yüzyılın son çeyreğinde yaşanan ekonomik sorunların faturası sosyal devlete dolayısıyla da sosyal yardımlara kesilmiş, neo-liberal politikalar yeniden ihya edilmeye başlanmıştır. Ancak, günümüz küresel sisteminde, ulusal ve uluslararası sorunlar katlanarak artmış, özellikle günümüzde yaşanan pandemi (covid-19) sürecinde sosyal yardımların önemi bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Pandemi sürecinde katlanarak artan hasta ve ölümlerin yanında, zorunlu olarak uygulanan sosyal ve ekonomik hayattaki kısıtlamalar ve içe kapanmalar, sosyal yardımlar konusunu özellikle yardımların yeterli olup olmadığı yönündeki tartışmaları beraberinde getirmiştir. Zira koronavirüs süreci, sosyal

yardımların katlanarak artmasını gerektirmiştir. Bu çalışma; pandemi süreciyle yeniden gündeme gelen sosyal devlet politikalarının ayrıntılı analizinden ziyade Türkiye’de, sosyal yardımların geçmişten günümüze olan süreçteki seyri, özellikle pandemi sürecinde yapılan sosyal yardımlar ve yardımların yeterliliğine dönük bir analizi amaçlamakta, kamu otoritesi yardımına odaklanmaktadır.

2.SOSYAL DEVLETİN TEMEL BOYUTU OLAN SOSYAL YARDIM MESELESİ

Tarihsel süreçte ‘yardım’ konusu, belki de insanlık tarihi kadar eski yıllara dayanan bir olgudur. Yardımlar temelde; dini, insani, siyasi, sosyal gerekçelerle yapılmakta, kimi zaman devlet yöneticileri, kimi zaman da kişiler, dini kurumlar, vakıf ve dernekler eliyle yapılan sosyal sorumluluk uygulamalarıdır. İnsanlık tarihi boyunca toplumsal, ekonomik, sosyal ve yönetsel koşullara göre devlet yönetiminin sorumluluk sahası değişmekte ve genişlemektedir. Bu durumun bir ürünü olan sosyal devlet düşüncesi; devletin toplumsal ve ekonomik yaşama müdahalesi ile ortaya çıkabilecek krizlerin bertaraf edilmesi, çeşitli politika araçlarını kullanarak devletin daha aktif olarak sosyal ve ekonomik alana müdahalesini amaçlamaktadır. Sosyal yardımların, devletlerin veya hükümetlerin bir politika aracı ve tercihi olarak bir program çerçevesinde verilmesi, temelde sosyal devlet düşüncesinin ortaya çıkmasıyla söz konusu olmuştur. Dolayısıyla sosyal yardımlar, sosyal devlet anlayışının temel unsurlarından birisi olarak ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreçte sosyal devlet anlayışı, sanayi devriminin doğurduğu toplum yapısının bir ürünü olarak, sosyal sınıflar ve bu sınıflar arasındaki çatışmaların uzlaştırılması temelinde uygulama alanı bulmuştur (Elçim, 2007:34). Aslında siyasal düşünce tarihi olarak, çok daha eski dönemlere dayansa da, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığı kabul edilen sosyal devletin, toplumsal hayatta merkezi bir rol oynaması İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. Sosyal devlet düşüncesinde piyasa ekonomisi terkedilmemiş, ekonomi yalnızca arz ve talebin genel seyrine bırakılmamış, devlet ekonominin yönetimine çeşitli politika araçları ile

müdahale etmiştir (Benli, 1991:112). Söz konusu müdahale, ekonomik ve sosyal yönden toplumun dezavantajlı kesimlerine dönük, gelirin daha adil paylaşımı temelinde yürütülen politikalar olarak, yani sosyal yardımlar olarak ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda, sosyal yardım konusuna geçmeden önce sosyal yardımların politik kaynağını oluşturan sosyal devletten kısaca bahsetmek gerekir.

2.1. Sosyal Devlet ve Sosyal Politikalar

Sosyal devletle ilgili literatürde çok geniş yelpazede tanımlama veya açıklamalar yer almakta ve bu durum; sosyal devletin ekonomik, siyasal ve toplumsal yönlü çok geniş alanı kapsayan bir politika uygulamaları olduğunu göstermektedir. Genel bir tanımlamayla sosyal devlet; toplumun refahını maksimize etmek amacıyla devletin ekonomiye müdahalelerde bulunmasını öngören müdahaleci, düzenleyici, girişimci, kısaca pozitif bir devlet anlayışıdır (Aktan, 1995:73,74). Sosyal yardımları da içeren bir sosyal devlet ise, refahı bir nevi toplumsallaştıran ve yaygınlaştıran, yeniden dağıtımçı, piyasa mekanizmasının işleyişini insancıl yönde değiştiren bir yönetim modelidir. Bu modelde, vatandaşların belirli bir yaşam seviyesinin altına düşmemesi, sosyal ve ekonomik haklarla desteklenmesi gerekir. Bireylerin sosyal refahın artırılması için uygulanan programlardan yararlanma hakkı, sosyal devlette temel vatandaşlık hakkı olarak kabul edilmektedir (Sallan, 2006:145-150). Sosyal devlet anlayışı ve politikaları günümüz modern anayasacılığın da önemli yönünü teşkil etmekte hatta temel insan hakları arasında kabul edilmektedir.

Sosyal devletin temel amaçlarından birincisi; piyasa ekonomisinin başarısızlıklarını ve yetersizliklerini ortadan kaldırmaktır. İkinci amaç ise; ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması başta olmak üzere gelir dağılımında adaleti sağlamak, yoksullukla mücadele etmek, kamu gelirleri ve kamu harcamalarını kullanarak toplumun gelir düzeyindeki eşitsizlikleri azaltmak, zenginden fakire doğru gelir dağılımını yeniden düzenleyerek mevcut dengesizlikleri azaltmaya çalışarak milli gelirin adaletsiz dağılımı sonucunda

yoksul düşen kişileri, güçsüzleri, düşkünleri, bakıma muhtaç çocukları korumaktır (Aktan ve Özkıvrak, 2008:45). Üçüncüsü; işsizliği ortadan kaldırıp tam istihdamı sağlamak için mücadele etmeyi ve kişilerin iş edinmeleri için gerekli koşulları sağlamayı hedeflemekte, bunun için ekonomi politik araçlarından özellikle maliye politikasını kullanarak ekonomik ve sosyal hayatı düzenlemeyi amaçlamaktadır (Yay, 2014:49). Belirtilen bu amaçlar dışında sosyal devletin amaçları ve kapsamı sürekli değişmekte, toplumlar değiştikçe ve ihtiyaçlar artıp çeşitlendikçe sosyal devletin sorumluluğu ve amaçları da buna bağlı olarak değişmektedir.

Sosyal devlet düşüncesinin Batı kaynaklı ve temelli olduğu yönünde yaygın bir kanaat olsa da bu düşüncenin Batı’dan daha önceki dönemlerde de söz konusu olduğu söylenebilir. Bu bağlamda İslam filozofu İbn Haldun’un, 14. yüzyılda henüz sosyal devlet düşüncesinin doğmadığı bir dönemde, sosyal devlet ve politikaların önemine vurgu yapmasının, ekonomik ve sosyal alanda, yoksullukla mücadele konusunda devlete önemli görevler vermesinin (Uygun, 2008:132,133) çağdaş sosyal devlet anlayışıyla paralellik gösterdiği söylenebilir. Aslında sosyal devlet düşüncesinin Batı’da ancak 17. ve 18. yüzyıllarda, kapitalist düzenin yol açtığı dengesizlik ve adaletsizlikle birlikte ortaya çıktığı bilinmektedir. Batı’daki sosyal devlet düşüncesi, yaşanan uzun süreli mücadeleler ve devrimsel gelişmelere dayanmaktadır. Zira Batı’da Sanayi Devrimi’yle başlayan teknolojik gelişme ve kitlesel üretimin hız kazanmasıyla burjuvazi güç kazanmıştır (Bakan ve Tuncel, 2012:51,52). İngiltere’de tarım ve sanayinin gelişmesine engel olan feodal düzen ile kapitalizmin gelişmesini engelleyen mutlak monarşilerin keyfi tutumu (Kona, 2005:57-60), Sanayi Devrimi sonrası değişmeye başlamıştır. İngiltere’de 18. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Sanayi Devrimi’nin yol açtığı fabrikaların ve modern teknolojilerin yaygınlaşmasıyla modern kent hayatına geçiş hızlanmıştır.

Diğer taraftan, 1789 Fransız Devrimi’yle yayınlanan “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi”nin; insanlığın özgür ve haklar bakımından eşit

olduğunu belirtmesi, mülkiyetin kutsallığı ve dokunulmazlığına vurgu yapmış olması (Saybaşı, 1995:166,167), bundan sonraki yeni dönemin, sosyo-ekonomik yapıya dayalı olacağını yani kapitalist sistemin belirleyiciliği temelinde kurulacağını göstermiştir. Kısaca, Batı'da yaşanan hak temelli devrimsel gelişmeler temelinde; sanayileşme, kentleşme ve proleterleşme olgusuna dayanan (Tilly, 2005:35) sosyo-ekonomik sistem oluşmuştur. 19. yüzyıl Batı toplumlarının temel niteliği; sınıfsal farklılıklara dayalı, sivil alanı gelişen, orta sınıfların güçlü olduğu bir durumu (Bilgin, 2007:212-214) yansıtmış, bu durum kurumsal düzenlemelere de yansımıştır. Emiroğlu'nun (2015:72) belirttiği gibi, moderniteyle özdeş görülen Batı kültürünün temelini oluşturan kurumlar, kendi toplumlarının sınıf ve tabakalarının, kendine özgü üretim koşulları içinde, belli bir mücadele ve süreçler sonunda kurumsallaşmış ve "mücadele-oluşum" tarihinin dinamik öğelerine bağlı olarak dönüşüm geçirmiştir. Diğer taraftan, İngiliz ve Fransız devrimiyle Batı'da toplumsal-sınıfsal plandaki gelişimi hızlandıran iki ögeden birisi kapitalizm diğeri burjuvazi olup modernist akımlar da bu iki sistematige karşı aldıkları olumlu veya olumsuz tavırla oluşmuş (Kahraman, 2007:33,34), zamanla çatışmacı yöntemlere de yol açabilmiştir. Batı'daki burjuva demokratik devriminin temelini oluşturan liberal ekonomi anlayışı, zamanla piyasa ekonomisi çerçevesinde işleyen bir sanayi kapitalizmine dönüşerek başta İngiltere olmak üzere, 19. yüzyıldan itibaren tüm Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaygın hale gelmiştir.

Liberalizmin düşünce temelini, devletin veya siyasi otoritenin, serbest piyasa sistemine hangi amaçla olursa olsun, hiçbir müdahalede bulunmadığı, kendi kendini düzenleyen ve işleyen bir piyasa mekanizmasına vurgu yapan Adam Smith'in görüşleri oluşturmaktadır (Heywood, 2014:41,61,65). Ancak liberalizmin; serbest piyasa ve "sınırsız kâr" anlayışı, Smith'in "birakınız yapsınlar" söylemi temelinde çalışma şartlarının düzenlenmesi, buna mukabil çalışma koşullarında az da olsa insancıl düzenlemelerin, üretime ilişkin bir müdahale olarak görülmesi tartışmaları ve çatışmaları beraberinde getirmiştir. Söz konusu tepkilerin, sistematik bir düşünce sistemi halinde

dile getirilmesi, "sosyalizm" düşüncesinin temelini oluştursa da bu düşüncenin kendi içinde tutarlı bir bütünlük sağladığı söylenemez. Bu konuda şiddete dayanmayan, evrimci sosyalist düşünce, endüstrileşen Britanya'da, kooperatif sosyalizmin savunucuları ve Fransa'da ütopyacı sosyalistlerce savunulmuştur. Charles Fourier, keskin bir kapitalizmin eleştirisinden uzak dururken, ütopyacı Louis Balanc, demokratik devleti, sosyal değişimin aracı olarak görerek, şiddete dayalı devrimin gerekliliğini reddetmiştir. Zira Robert Owen, Georhe Mude, Francis Bray gibi isimler de bu düşüncenin temsilcileridir (Geary, 2003:175,176). Temelde liberal düşünceye sahip olan Thomas Hill Green, klasik liberallerce savunulan "denetimsiz kâr" anlayışını eleştirerek, bunun adaletsizlik ve yoksulluk biçimlerinin ortaya çıkaracağını, insanların salt bireysel değil, sosyal bir sorumluluğunun bulunduğunu zira devletin yurttaşları adına sosyal ve iktisadi sorumluluk taşıdığını savunarak (Heywood, 2014: 66,71,72), liberalizmin uygulamalarını daha insani düzeye çekmeye çalışmıştır. Buna karşın, sosyalist düşüncenin devrimci yöntemini savunan Karl Marx ve Frederich Engels gibi düşünürler, ekonomik temelde toplumun egemen sınıflarının, bağımlı sınıfları sömürecek şekilde örgütlendiğini, bundan dolayı tarihsel değişimin tipik olarak sınıf çatışması veya devrimle ekonomik alt yapıdaki bağımlı sınıf olan proleteryanın (emekçi/işçi sınıfının) sömürüden kurtulup komünizmi gerçekleştireceğini hatta bu durumun kaçınılmaz olduğunu (Edgar ve Sedgwick, 2007:211,2012) dile getirmişlerdir. Ancak, bu düşüncüyü savunanlarca güçlü kapitalist ülkelerde beklenen devrim, 1917'de toprak işçiliğine dayanan Rusya'da gerçekleşmiştir.

Sosyal devlet düşüncesi, liberalizme tepkide paydaş olsa da yol ve yöntem bakımından birbirinden ayrılan devrimci ve evrimci sosyalist düşüncenin, kapitalist düşünceyle diyalektik ilişkisi neticesinde hayat bulmuştur. Bilgin'in (2007:212-214) belirttiği gibi, Batı'da demokrasinin gelişmesi ve sosyal devlet düşüncesi, kapitalist ilişkileri değiştirerek, kapitalist unsurların devlet üzerindeki baskısını azaltmıştır. Zira Batı'da iktidara gelen liberal veya sosyalist partiler, işçi kesimine dönük siyasi ve ekonomik alanda bazı haklar vererek,

devrimci düşünceyi zayıflatmış (Heywood, 2014:117,118), daha çok evrimci düşünceye yakın olan sosyal politika anlayışının gelişip yaygınlaşmasında etkili olmuşlardır. Kısaca sosyal devlet düşüncesi, Batı’da 19. yüzyılın ikinci yarısında, daha çok işçi sınıfının çalışma koşullarının düzeltilmesine yönelik olarak yani dar bir kapsama sahip olsa da Sanayi Devrimi’nin etkisi yaygınlaştıkça, kapitalist sistemin işleyiş biçiminin ortaya çıkardığı farklı sorunları da kapsayan “sosyal politika” anlayışı olarak ortaya çıkmış, tüm toplumsal grupları kapsamıştır (Yılmaztürk ve Güler, 2017:8). 1930’lu yıllardaki dünya ekonomik krizi sonrasında özellikle İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda “refah devleti” olgusunun ortaya çıkışı ile birlikte sosyal güvenlik politikalarının kapsamı genişleyerek kurumsal hale gelmiş, çalışan tüm fertler ve bakmakla yükümlü olduğu yakınları sosyal güvenlik sistemine dâhil olmuştur. Sosyal güvenlik sisteminin temelinde çalışma yaşamı olduğu; sosyal politikanın ‘ihtiyaç sahipleri’ olarak tarif edilebilecek bir toplumsal kesimle sınırlandırılmadığı, hatta tam aksine, genel olarak “yurttaş-devlet” ilişkilerinin düzenlenmesinde etkili bir araç haline geldiği (Durmaz, 2016:149) bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda sosyal politikalar; fırsat eşitliği kavramıyla eğitimin tüm toplumsal kesimleri de içine alacak şekilde yaygın hale gelerek, toplumun ihtiyaç düzeylerine göre yetişmiş beşerî sermayenin gelişmesini sağlamış, kapitalist ilişkileri değiştirip kapitalizmin devlet üzerindeki baskısını azaltmış (Bilgin, 2007) kapitalizmin insanlık dışı uygulamalarını insani çizgiye çekmeyi başarmıştır.

2.2. Sosyal Yardımlar Meselesi ve Türkiye

Sosyal yardımlar, sosyal devlet ilkesinin bir gereği ve uygulama araçlarından birisi olup, devletlerin yoksulluğun giderilmesi amacıyla kullandığı araçların başında gelmektedir. Sosyal yardım, toplumda dezavantajlı kesim olarak belirtilen kişilerin toplumla bütünleşmelerini sağlamaya yönelik uygulamalar sayesinde sosyal denge ve adaleti sağlamada etkin bir yöntem olarak görülmektedir (Tekindal, 2018:338-342).

Burada belirtilen ‘dezavantaj’ kavramı; yoksulluk, cinsiyet, etnik grup ve ırk gibi geleneksel birtakım nedenlerle açıklanmaya çalışılsa da mikro ölçekte bireyin kendi kendine yetememesi ve toplumun çoğunluğu tarafından faydalı bulunan birtakım araçlara erişip imkânlarını kullanamaması durumunu da ifade etmekte kısaca kendi kendine yeterliliğin önündeki birtakım engellerin bulunmasıdır (Mayer, 2003:2,3). Söz konusu grubun önemli bir kısmı; ülkenin ekonomik ve sosyal imkânlarından yeterince veya hiç yararlanamayan, özel olarak korunmaya gereksinim duyan ve risk altında olanları kapsamakta, içinde başta çocuk olmak üzere genç, yaşlı, engelli, kadın, yoksul, göçmen ve azınlıklar yer almakla (Es ve Menteşe, 2018) birlikte ekonomik ve sosyal olarak kendi kendine yetebilen kişilerin de herhangi bir sebeple (günümüzde yaşanan covid-19 gibi) bu gruba dâhil olabileceği bir gerçektir.

Sosyal yardımlarla ilgili genel bir tanımlama yapacak olursak sosyal yardımlar; sosyal güvenliğin, mevcut uygulamalarının dışında kalan, muhtaç durumdaki bireylere yönelik olan, sosyal güvenliğin önemli bir ağı ve ülkelerde farklı şekilde uygulanan sosyal güvenlik sistemlerinin açıklarını kapatıcı bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Şenocak, 2009:445). Diğer bir deyişle sosyal yardımlar, ekonomik açıdan bağımlı ve güçsüz olan insanların korunma altına alınması amacıyla “devlet tarafından alınan önlemler, çeşitli haklar ve özgürlükler” olarak tanımlanmaktadır. Zira sosyal yardımlar, geçmişten günümüze toplumların siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarının köklü değişiklikler geçirmesiyle, iktisadi faaliyetlerin ve toplumun ekonomik yapısının bazı sosyal gruplar üzerinde doğurduğu maddi olumsuzlukları ve sosyal adaletsizlikleri gidermeyi hedef alan bir politika aracı olduğu belirtilmektedir (Talas, 1992:4,5).

Sosyal yardım kavramı, dar anlamda sadece yardıma muhtaç olanları korumaya dönük bir faaliyet olarak görülmektedir. Buna karşın geniş anlamda sosyal yardımlar; yoksullukla mücadelede en önemli sosyal politika aracı olarak, merkezinde insan olan, onu yoksulluk içinde bırakan çevresel etkenlere odaklanan ve bu çevreyi ideal ortama

dönüştürme faaliyetlerini ifade eden (Gül, 2004:349) bir kavramdır. Geniş anlamda sosyal yardımların temel amacı, bireylerin en kısa sürede kendi kendine yeter haline gelmesi olup, bireylerin sosyal yardımlara bağımlı hale gelmesinden ziyade sosyal yardımlar aracılığı ile yeniden güçlenebilmesini sağlamaktır. Çengelci'ye göre (1993:22) sosyal yardımlar, bireylerin resmi kurum ve kuruluşlar tarafından yasaların çerçevesini çizdiği şekilde ihtiyaçlarının belirlenerek ve kontrol edilerek yapılan; en kısa sürede kendi kendine yeter hale gelmesi amacını taşıyan; nesnel ve parasal desteği içeren sosyal güvenlik yöntemi ve sosyal hizmet alanıdır. Bu bağlamda dar ve geniş manada sosyal yardımların temel niteliklerini sıralarsak; merkeze insanı alması, yasal düzenlemelere dayanan ve bir politika aracı olarak ortaya çıkması, engelli olma, yaşlılık veya kronik rahatsızlıklar yüzünden çalışamayan muhtaç kesimlerin koruma altına alması, kişiyi yoksul ve yoksun bırakan ortamı değiştirmeye dönük faaliyetleri kapsamı, yardıma her durumda muhtaç olan kesimlerin insanca yaşayabilmesinin koşullarının oluşturulması olarak belirtebiliriz.

Sosyal yardımlar; sosyal devlet uygulamalarının yani sosyal politikaların bir fonksiyonudur. Sosyal politikalar; tarihsel süreç içindeki değişen niteliğine göre, 'klasik' ve 'modern' sosyal politika olarak iki temelde değerlendirilmektedir. Klasik sosyal politika, daha çok 18. yüzyıl Sanayi Devrimi'yle sermayenin, işçi emeğine hiçbir hak tanımayan uygulamaları neticesinde yaşanan sorunların, çalışma şartlarından ücretlere kadar işçilere dönük bazı yasal hakların verilerek çözülmesiyle ortaya çıkan politikadır. Klasik sosyal politikayı genelde sosyal sınıflar, özelde ise işçi ve işverenler arasındaki sorunları gidermek ve taraflar arasında uyum sağlamaya yönelik çalışmalar bütünü olarak tanımlamak mümkündür. Klasik sosyal politikanın temel çıkış noktasını, üretim sürecinde yer alan ve emeği ile büyük bölümünü oluşturan işgücünün korunması, sanayi alanları içerisindeki ilişkilerin adaletli şekilde kurumsallaşması ve sosyal sınıflar arasındaki sorunlarının minimuma indirilmesi doğrultusunda alınan tedbirler (Seyyar, 2011:25) oluşturmaktadır.

Klasik sosyal politikalar daha çok sosyal güvenlik konularını içine alan politikalar olarak öne çıkarken, modern sosyal politikalar, sosyal yardımları da içine alan bir politika aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Modern sosyal politika, günümüzdeki işçi-işveren arasındaki sorunlarının yanında, toplum içindeki bütün sosyal grupların "ekonomik ve psiko-sosyal sorunlarını" belirlemeye ve onları gidermeye çalışmaktadır. İnsan haklarının ve buna bağlı olarak sosyal hakların yıllar içerisinde daha da belirginleşerek yasal güvenceye kavuşup genişlemesi, kuşkusuz sosyal politikanın ilgi alanının genişlemesiyle yakından ilgilidir (Güven, 2011:10). Zira Seyyar'ın (2011:26) belirttiği gibi, modern sosyal politikanın ana hedefleri arasında nüfus içerisindeki farklı sosyal kesimlerin (yaşlılar, gençler, çocuklar, engelliler, bakıma muhtaçlar, ev hanımları, işsizler, yabancılar vs) hak ve menfaatlerinin belirlenmesi, korunması ve geliştirilmesi bulunmaktadır. Modern sosyal politika, toplum içerisindeki tüm kesimlerin ve grupların sosyal güvenlik, sağlık, barınma, eğitim gibi sorunlarını çözme görevi üstlenmekte ve günümüzde sosyal devletlerin zaman içerisinde arz eden farklı sosyal sorunların çözümünde en önemli araç konuma gelmiştir.

Sosyal politikaların önemli unsurunu teşkil eden sosyal yardımlar, yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizliğe karşı mücadeleye göre değişse de Tekindal'a göre (2018:343), temelde üç kategoride değerlendirilebilir. Birinci kategorideki sosyal yardımlar; yaş, iş veya statüye bakılmaksızın belirli bir gelir düzeyinin altındaki herkese verilen 'genel yardımlardır. İkinci kategorideki sosyal yardımlar, belli bir gelirin altındaki özel gruplara verilen 'kategorik yardımlardır. Zira üçüncü kategorideki sosyal yardımlar; konut, istihdam eğitimi veya okul öğle yemeği gibi parasal olmayan 'şartlı veya parasal olmayan yardımlardır. Tunca'y'a göre (1998:57) Türkiye'de uygulanan sosyal yardımlar; "Tazminat Karakteri Taşıyan Sosyal Yardımlar" (muhtaç asker ailelerine yardım, vatan hizmetinde bulunmuş "İstiklal Madalyası" sahiplerine yardım, görevleri nedeniyle yaralanan veya hayatını kaybeden bazı kamu görevlilerine yardım gibi yardımlar), "Koruma Karakteri Taşıyan Sosyal Yardımlar" (kimsesiz, muhtaç yaşlılara yardım, yoksul ve muhtaç vatandaşlara yardımlar)

olarak iki kategoride değerlendirilmektedir. Akbaş ise (2019:14), ülkemizdeki sosyal yardımları türüne göre; aile yardımları (gıda, sıcak yemek, giyim, yakacak, barınma gibi), eğitim yardımları (burs, kitap ve kırtasiye yardımları), sağlık yardımları, şartlı nakit transferleri, periyodik olarak yapılan nakdi yardımlar şeklinde sıralamakta, zira koşula bağlı aynı veya nakdi yardımlar yerine belli bir asgari gelire ulaşma konusunda güvence sağlayacak düzenli gelir desteklerinin yapılmakta olduğunu belirtmektedir.

Görüldüğü gibi sosyal yardımlar, farklı kategori ve metodlar halinde, değerlendirilmekte zira ülkelerin sosyoekonomik durumuna göre bunun niteliği değişebilmektedir. Genel olarak belirtmek gerekirse sosyal politikanın şekillenmesinde etkin olan sosyal yardımlar, yoksulluğun giderilmesinde de önemli yer tutmakta, zira ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre bu yardımlar bireyi güçlendirici ya da bağımlı kılıcı özellik taşımaktadır (Tekindal, 2018:345). Ekonominin sadece dağıtım yönünü düzenleyen sosyal yardım politikaları, her ne kadar, piyasa ekonomisi düşüncesinde, devlet imkânlarının hibe edilmesi veya sadaka ekonomisi olarak eleştirilse de aslında bu anlayışın da meşruiyetini sağlamakta, yoksul ve dezavantajlı kesimleri korumakla birlikte, onların sistem dışına itilerek radikalleşmesini önlemektedir (Baharççek ve Tuncel, 2014:5-10). Sosyal yardımlar, Sarıbay’ın (2012: 48-64) belirttiği gibi, sermaye birikiminin sosyolojik olarak gayrimeşru gözükmesini engelleyerek, kapitalizmin eşitsiz ve adaletsiz yüzünü estetize ederek, dezavantajlı kesimleri, radikalizmden uzak tutmaktadır.

2.2.1. Geçmişten Günümüze Türkiye’de Sosyal Yardım Anlayışı ve Düzenlemeleri

Yardım anlayışı ve uygulaması Osmanlı’dan Cumhuriyet’e tevarüs eden önemli bir sosyokültürel mirastır. Yardımlaşma ve dayanışma kavramları, Osmanlı sosyoekonomik düşüncesinin temelini oluşturmuş, özellikle dini duyguların da etkisiyle devletin toplumsal yapısında dayanışma ve yardımlaşma kültürünün güçlü olmasında etkili

olmuştur. Bunda; aile içi yardımlaşmanın, vakıf kültürünün gelişmiş olmasının, dini anlayış ve uygulamaların önemli etkisi olduğu bir gerçektir (Akbaş, 2019:27,28). Vakıflar eliyle yapılan yardımların diğerlerine nazaran daha fazla ve etkin olduğu bir gerçektir. Zira Osmanlı’da vakıfların, devlet gelirlerinden bağımsız olarak tamamen sivil halkın, sosyal politika veya hizmet anlayışı çerçevesinde gelişme imkânı bulması önemli olup, vakıfların yaptığı yardımlar, sosyal hizmet amacını da içine alan sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumları haline dönüşmüş (Fidan, 2006:52), yardımlarda önemli bir kurumsal ayağı oluşturmuştur.

Osmanlı’da vakıf kültürü, önemli bir sosyal yardım aracı olsa da Osmanlı son dönemlerinde vakıf hizmetlerinin zayıflaması nedeniyle bu hizmetlerin merkezi otoritelerce yapılmasına yani yardımların merkezileşmesine yol açmıştır. Bu bağlamda modern anlamda sosyal devlet ve yardım meselesinin, Osmanlı son dönemlerinden itibaren başladığı söylenebilir (Özbek, 2006,36). Bu bağlamda sosyal yardımlar; 1867’de çıkarılan bir kanunla belediye hizmetlerinin yanında, “fakirlere yardımı emreden” önemli bir hizmet görevi olarak ortaya çıkarken, 1877 tarihli ‘Dersaadet Belediye Kanunu’yla belediyelere sosyal yardım hizmetleri bir görev olarak verilmiş, aynı zamanda ‘Himaye-i Etfal’ (Çocuk Esirgeme) ve ‘Hilal-i Ahmer’ (Kızılay) gibi sosyal yardım kurumları konusunda önemli kurumsal yapılar hizmete açılmıştır (Hacımahmutoğlu, 2009:68-69). Bu dönemde kurulan sosyal yardım kurumları, günümüz Cumhuriyet Türkiye’sinde de varlığını devam ettirmiştir. Osmanlı son döneminde kurulan ve sosyal yardım fonksiyonlarını yerine getirmiş kuruluşları; ‘Darülhayr-ı Âli (Abdülhamit döneminde kimsesizler ve sokak çocukları için kurulmuş), Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi’ (kimsesiz çocukların ve diğer çocuklar için kurulmuş hastane), ‘Darüleytamlar’ (şehit çocuklarının bakımı ve korunmasına yönelik kurulmuş), ‘Darülaceze’ (yaşlılık, sağlık sorunları ve işsizlik nedeniyle kendilerine bakamayacak durumda olan, kimsesiz ve barınma yeri olmayanlar için kurulmuş), ‘Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ (günümüzdeki

Kızılay'ın görev ve hizmetleri için kurulmuş), 'Darüşşafaka' (bakacak kimsesi olmayan öksüz ve yetim çocukların korunması ve eğitimi amaçlı kurulmuş), 'Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu' gibi modern anlamda sosyal yardım mahiyetindeki kuruluşlar (Akbaş, 2019:29,30) olarak sıralayabiliriz.

Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine geldiğimizde ise sosyal yardım hizmetlerinin aynı şekilde devam ettiğini söyleyebiliriz. Ancak Türkiye; kendisini Batılı modern bir devlet olarak kurgulasa da ülkede sosyal devlet ve yardım meselesi, Batılı anlamda 'hak temelli' olmaktan uzaktır. Zira Batı'da, Sanayi Devrimi'nin bir ürünü olan sosyal sınıf olgusu, devlet karşısında 'hak arama' olgusunu siyasi kültürün bir parçası haline getirirken, Türkiye'de ise burjuva devlet burjuva toplumdan önce doğduğundan, sosyal sınıf olgusu ortaya çıkmamış, dolayısıyla her alanda devlet belirleyiciliği söz konusu olmuştur (Duman, 2007:38,39). Yani Türkiye'de sosyal devlet anlayışı, Batı'da olduğu gibi, Sanayi Devrimi'nin getirdiği ekonomik gelişme sürecinde, sınıfsal temelde bir hak arama çabası olmaktan ziyade, devlet elitlerinin belirlediği politikalar çerçevesinde yürütülmüştür. Cumhuriyetin kuruluşundan çok partili hayata, modern bir toplum oluşturmaktan ekonomik kalkınmaya kadar birçok alanda ve konuda rol oynayan aktör, büyük ölçüde devlet olmuştur (Koray, 2005:132,133). Bu bağlamda yeni kurulan Cumhuriyet'te, yıkıcı savaşların yol açtığı imkânsızlıklar ve yoksulluklar, devlet eliyle sosyal yardımları zorunlu kılmış, kurtuluş mücadeleleri ve savaşların yol açtığı halk tabanındaki yoksulluğun yanında birçoğu kapatılmak durumunda kalan vakıfların da işlevsiz hale gelmesiyle sosyal yardımlar, devlet eliyle kısıtlı imkânlar ölçüsünde yerine getirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda 'sosyal devlet' veya 'sosyal yardım' kavramları henüz kullanılmasa da 1920 yılında kurulan 'Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı', 'Sosyal Yardım Komisyonu' gibi kurumların (Çengelci, 1996 6), bu amaca hizmet ettiği söylenebilir. 1921 yılında savaşta hayatını kaybeden askerlerin ihtiyaç sahibi ailelerine yönelik sosyal yardım amaçlı Ankara'da kurulmuş olan Himaye-i Etfal Cemiyeti'ni (1935

yılında Çocuk Esirgeme Kurumu'na dönüştürülmüştür) de bu bağlamda düşünebiliriz (Çengelci, 1985:74,75). Zira 1923 tarihli İzmir İktisat Kongresi'nde; işçi hakları, çalışma koşulları, sosyal güvenlik ve sendikalarla ilgili alınan kararların yanında, 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun'la çalışma hayatı ve sosyal güvenlikle ilgili önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanında 1930 yılında kadın ve çocuk işçilerin çalışma koşullarını düzenleyen, işçi sağlığı ile ilgili koruyucu hükümler içeren Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (Koray, 2005:158-159)'yla birlikte; kadın, çocuk ve çalışanlar için ilk kez koruyucu hükümler getirilmiş, belirli sayıda işçi çalıştıran işverenlere, çalışanlara dönük analık, hastalık ve kaza durumlarında yardımı yapmaları yönünde (Güzel ve Okur, 2003:31) birtakım yükümlülükler getirilmiştir. Sosyal yardımlarla ilgili 1930'da çıkarılan Belediye Kanunu'yla, ihtiyaç sahiplerine gıda, barınma, sağlık hizmetleri gibi konularda, belediyelere sosyal amaçlı yardım görevi verilmiş (Yılmaztürk ve Güler, 2017:12) zira bu dönemin önemli kurumsal yapısı içinde bulunan Himaye-i Etfal Cemiyeti eliyle kimsesiz çocuklara yönelik; barınma, iâşe, sağlık, eğitim gibi konularda yardım sağlanmış, hatta çocukların zararlı alışkanlıklardan korunması için gerekli önlemlerin alınması gibi (Baytal, 2009) genişletici bir görev tanımlaması yapılmıştır.

Görüldüğü gibi, Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda, bir yandan modernleşme ve çağdaşlaşma hareketlerine dönük politikalar hayata geçerken, diğer yandan da insani temelli sosyal devlet ve sosyal yardım meseleleri yeterli düzeyde olmasa da göz ardı edilmemiştir. Can'ın (2014:152-155) belirttiği gibi, savaşlardan yeni çıkmış bir devletin bütçesinin de sınırlı olması nedeniyle sosyal yardımların yeterli düzeyde ve sistemli hale gelmesi kolay olmamıştır. Zira karşılaşılan salgın hastalıklar, fakirlik, işsizlik, toplumsal bozukluklar, mültecilik gibi sorunların halk nezdinde oluşturduğu etkilerden dolayı oluşan yıkım etkisinden dolayı devlet, sosyal yardımlara yol açan etkenlerle mücadeleden ziyade bizatihi sosyal yardımlar üstünde daha çok durmuştur.

Dünya tarihinin önemli bir dönüm noktasını teşkil eden, 1929'da yaşanan ekonomik buhranın en önemli sonucu, klasik liberal anlayışın

terkedilmesi ve devletin piyasa müdahalelerinin önünün açılmasıdır. 1929 yılında Wall Street’in çöküşüyle tetiklenen “büyük buhran”la birlikte, çoğu gelişmiş ülkelerde yüksek oranda işsizliğin baş göstermesiyle liberal anlayış ve uygulamalar sorgulanmaya başlanmıştır. Ortaya atılan yeni ekonomi anlayışının teorisyenliğini yapan John Maynard Keynes; liberalizmin kendi kendini düzenleyen piyasa fikrine karşı çıkarak, tüm iktisadi faaliyetlerin, ekonomideki toplam talep miktarınca belirlendiğini, devletin harcama ve vergilendirme politikalarını ustaca kullanarak, işsizlik başta olmak üzere, diğer sorunların üstesinden gelinebileceğini savunmuştur (Heywood, 2014:75,76). Keynes düşüncesi, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası etkisini göstermiştir. Aslında sosyal devlet ve yardım politikalarının savaş öncesinde Amerika’da Roosevelt’in “new deal” politikalarıyla işsizler, yaşlılar ve çocuklar için kamusal yardım uygulaması bağlamında uygulandığı bilinmektedir. Keynes etkisiyle savaş sonrası dönemde ekonomiye ve toplumsal kesimlerin ihtiyaçlarına müdahale eden “sosyal devlet/refah devleti” anlayışı yerleşmeye başlamıştır. Bu bağlamda Avrupa’da; 1950-1980 arası dönemde İsveç’te Sosyal Demokrat İşçi Partisi, İngiltere’de İşçi Partisi, Almanya’da Sosyal Demokrat Parti, İspanya’da Sosyalist İşçi Partisi gibi sosyal demokrat çizgideki partiler, seçimlerde belirgin başarı elde etmiş, kendi iktidarları döneminde, kapitalist sistemle çatışmaktan ziyade onun sosyal politika eksikliğini tamamlamaya çalışmışlar (Heywood, 2014:73,74,131,132), hatta bazı sanayi alanlarını millileştirerek “karma ekonomi” modelini uygulamışlardır. Karma ekonomi modelinin bir ayağını serbest piyasa ekonomisi mantığı oluştururken, diğer ayağını da piyasa mekanizması yerine, politik eğilim ve tercihlerin yön verdiği uygulamalar (Şaylan, 2003:100) söz konusu olmuştur.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı’na katılmasa da savaşın yol açtığı ekonomik sıkıntılar kendisini göstermiş, özellikle tarım sektöründe çalışan önemli bir kesimin, silahlı kuvvetler bünyesinde ihtiyaten silah altında bulundurulması gibi nedenlerle, ülkede tarımsal ürün ve gıda ihtiyacı hat safhaya çıkmıştır. Savaş esnasında, askerlik

vazifesinde bulunanların, ihtiyaç sahibi ailelerine yapılacak sosyal yardımlarla ilgili hususları düzenleyen 1941 tarihli Asker Ailelerine Yardım Kanunu yürürlüğe girmiş, kanun uygulamasını şehir ve kasabalarda belediye encümenleri, köylerde ise ihtiyar heyetleri yürütmüştür (Tuncay, 1998:67,71). Artan ekmek ihtiyacını karşılamak için Dağıtma Ofisi ve Halk Dağıtma Birlikleri ekmek takibini sağlamış, ayrıca odun ve kömür dağıtımına ek olarak, devlet tarafından mahalle bakkalları aracılığı ile diğer ihtiyaç mallarının dağıtımını gerçekleştirmiştir (Can, 2014:191). Savaş sonrasında, demokratikleşme dalgalarının getirdiği olumlu havayla birlikte Türkiye’de; 1937 yılında yürürlüğe giren İş Kanunu’nu yanında, işgücü piyasasının düzenlenmesi amacıyla İş ve İşçi Bulma Kurumu ve İş Mahkemeleri kurulmuştur. 1946 yılında, Cemiyetler Kanunu’ndaki “sınıf esasına göre dernek kurma yasağının” kaldırılmasıyla ilk kez Sendikalar Kanunu çıkarılmıştır. Kanunla sendikaların, siyaset ve grev yapması yasaklansa da, sınıf temeline dayalı örgütlenmeler, serbest bırakılmıştır (Koray, 2005:162-163). Yine bu dönemde, Türkiye’de modern anlamda Sosyal Güvenlik Kurumlarının en eskisi olarak bilinen, 1950 tarihli 5434 sayılı yasa ile Emekli Sandığı Kanunu ile Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Böylece kamu personelinin; emeklilik ve malullük hakları verilmiş zira hayatlarını kaybetmeleri durumunda bakmakla yükümlü oldukları yakınlarının sosyal güvenlikleri (Can, 2014:212), garantiye alınmıştır. Sosyal yardımlarla ilgili olarak, 1959 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan Sosyal Hizmet Enstitüsü vasıtasıyla sosyal yardım ve sosyal hizmet alanlarında gerekli olan uzman kişilerin yetiştirilmesi amacıyla Hacettepe Üniversitesi bünyesinde Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu kurulmuş (Taşçı, 2007:107,108), böylece bu konuda uzmanlaşmış bilgili ve deneyimli personel kaynağı sağlanmıştır.

Diğer taraftan Türkiye’de ‘sosyal devlet’ kavramı ilk kez 1961 anayasasında zikredilerek, anayasal bir kavram halini almıştır. Anayasada; “sosyal devlet anlayışının sağlanabilmesi için, ekonomik ve sosyal hayatın; adalete, tam bir

çalışma esasına, herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış düzenine ulaşması amacıyla düzenleneceği, kalkınmanın bir plan içinde yürütülmesi ve vatandaşların sosyal güvenliğe kavuşturulması” öngörülmüştür (Dağcı, 2006:91). 1961 Anayasası; kişi hak ve hürriyetleri bağlamında ‘negatif hakları’ benimserken, sosyal devlet ve sosyal haklar bağlamında ‘pozitif hürriyet’ ve ‘özgürleştirme’ anlayışını getirmiş, devletin temel hak ve hürriyetler yanında, sosyal adalet ve hukuk ilkeleriyle bağdaşmayan veya bunları sınırlayan tüm siyasi, iktisadi ve sosyal engellerin kaldırılması (Küçük ve Karadağ, 2013:184,185) gereğini vurgulamıştır. Anayasanın çizdiği çerçeve doğrultusunda, 1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Yasası ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası çıkarılmıştır. Bu yasalarla geniş kitlelere örgütlenme hakkı tanınmış, sendikaların işlev alanı genişletilmiş, sendikaların mali açıdan güçlenmesi (Tokol, 2000: 20,21) amaçlanmıştır.

Türkiye’de anayasal-yasal düzlemde, sosyal devlet ve politikaların benimsenmiş olması, sosyal yardımların da aynı düzlemde hayat bulmasının önünü açacak önemli bir gelişmedir. 1961 yılında çıkarılan Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun ile İnsan Hakları Evrensel Beyannameğine de atıfta bulunularak, temel bir hak olan sağlık hizmetlerinden faydalanmanın sosyal adalete uygun bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla sağlık ile ilgili hizmetlerin, söz konusu kanun çerçevesinde yürütülmesinden söz edilmiştir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın teşkilat ve görevlerini düzenleyen kanunda değişiklik yapılarak, bakanlığın bünyesinde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur (DDK, 2009:116,117). Ayrıca, daha önce yürürlüğe giren Emekli Sandığı Yasası yeniden ele alınmış zira Bağ-Kur’la ilgili yeni bir düzenleme hayata geçmiş, ayrıca 1952 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü’nün, Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin Sözleşmesi, 1971 tarihinde yapılan düzenlemeyle kabul edilmiştir (Kaya, 2009: 64).

Sosyal yardım ve hizmet kapsamında, 1960 sonrasında yükseköğrenim öğrencilerine yönelik yurt ve kredi hizmetlerini düzenleyen 351 sayılı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Kanunu

çıkartılmıştır. Kanunla bu görevleri yürütmek ve öğrencilere kredi vermek üzere Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu kurulmuş zira Milli Eğitim Bakanlığına bağlı yurt ve aşevleri bu kuruma devredilmiştir (DDK, 2009:117). Vatani hizmette şehit düşen askerlerin eş ve yetimlerine, sosyal yardımı amaç edinen mahiyette bazı düzenlemeler yapılmış, özellikle Millî Mücadele’ye katılmış ve İstiklâl Madalyası almış olan gazilere ve Kore Savaşı’na fiilen katılan Türk vatandaşlarına aylık bağlanmaya başlanmıştır (Taşçı, 2007:109). Son olarak bu dönemin önemli gelişmelerinden bir diğeri ise, 65 yaşını doldurmuş ihtiyaç sahibi, kimsesiz ve güçsüz Türk vatandaşlarına aylık ödeneklerin bağlanmasıdır. Zira bu durum Türkiye’de, sosyal yardım uygulamaları bağlamındaki en geniş kesimlere hitap eden bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Kanun kapsamına, 65 yaşını doldurmuş yaşlıların yanında, 18 yaşını geçmiş engelliler ve yasal olarak bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını olan vatandaşlar da dâhil edilmiştir (Taşçı, 2009: 77, 90). Ayrıca sosyal güvenlik kurumlarından aylığı olmayan ve geliri olmayan, diğer muhtaç kesimlere il ve ilçe idari kurumlarınca yardımlara devam edilmiştir.

2.2.2. Neoliberal Sistemde Sosyal Yardımlar ve Türkiye

Dünyada ve Türkiye’de 1980 sonrası dönem, liberal ekonomi politikalarının ‘neoliberalizm’ adıyla yeniden ihya edildiği bir dönemdir. 1970’lerin sonunda baş gösteren işsizlik, ekonomik durgunluk, enflasyon ve petrol fiyatlarındaki yükselişler, “sosyal devlet” veya “refah devleti” anlayışının sonunu getirirken, ekonomide devlet müdahalesini minimize eden “yeni sağ” siyaset uygulamaları, sosyal adalete ekonomik eşitlik yönünden değil, herkes için asgari hayat standardını (Uluç, 2014:123) temel almıştır. Yeniden 19. yüzyıl serbest piyasa mantığına dönülmesi, küreselleşmenin temel ekonomik dinamiğini oluşturmuştur. Neoliberal veya “yeni sağ” adıyla bilinen bu düşünce; piyasa serbestliği ve bu konuda yasal düzenlemelerin ve hükümet kontrollerinin kısıtlanmasını, özelleştirme faaliyetlerinin artmasını öngörmektedir. Bu

düşüncenin teorisini olarak bilinen Frederick Von Hayek ve öğrencisi Milton Friedman gibi düşünürlerin de katkısıyla (Şahin, 2009:46), küresel ekonomik sisteme geçiş hızlanmıştır. Zira neoliberal düşüncede; refah devleti ve sosyal yardım uygulamalarının bireysel sorumluluk duygusunu körelttiği, “bağımlılık kültürü” oluşturduğu ve “beleşçiliği” teşvik ettiği zira farklı kesimlerin aleyhine olacak biçimde, devletten kayırma talep eden çıkar gruplarının mücadelesinin, mevcut sorunları daha da ağırlaştırdığı (Erdoğan, 1998:87) yönündeki eleştiriler önemli yer tutmaktadır.

Batı’da gelişen neoliberal ekonomik anlayışın, Türkiye’yi de etkilediği zira bu durumun darbe sonrası döneme denk geldiği bilinmektedir. Darbecilerin oluşturduğu 1982 Anayasası’nda, sosyal yardımların sosyal güvenlik içerisinde yer aldığı açıkça belirtilmiş, Anayasanın 60.maddesinde belirtilen “herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar” şeklindeki bu maddesi gereği sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemi içindeki yerini almıştır (Bulut, 2011: 57-64). Bu bağlamda anayasal olarak sosyal güvenlik, sadece çalışanlar için değil, bunun dışında kalan kesimleri de (savaş malulleri, öksüz, yetim ve dullar, bakıma muhtaç yaşlılar, korunmaya ihtiyacı olan çocuklar, engelliler) kapsayacak şekilde düzenlenmiştir (Akbaş, 2019:121). Böylece anayasada yer alan sosyal devlet ve yardımlar meselesi güvence altına alınmıştır.

Askeri darbe sonrasında demokratik yolla işbaşına gelen Özal hükümetinin program ve politikaları, Türkiye’de neoliberal politikaların izdüşümünü oluşturmuştur. Bu durum, Batı’da olduğu gibi, neoliberal politikaların hayata geçmesiyle ‘sosyal devlet’ veya ‘refah devleti’ anlayışının iyice zayıflayacağı yönünde beklentilere yol açmıştır. Özal’ın iktisadi programı; hem devletin küçültülmesi, hem de içe kapalı ekonominin dış ticarete ve serbest rekabete açmasıyla belirginleşmiş, söz konusu politikalar IMF ve Dünya Bankası tarafından da desteklenmiştir (Öniş, 2004:113,114). Bu bağlamda Özal’ın liberal politikaları temelinde; devletin ekonomide

düzenleyici bir aktör olmaktan çok yol gösterici olması, devletin yerine bireyin müteşebbis olması, zira sağlık, eğitim, sosyal hizmetler ve sosyal sigorta alanlarında özelleştirme politikalarının hayata geçmesi (Uluç, 2014:136,137) gibi düşüncelere dayanmıştır. Özal, “sosyal devlet” veya “refah devleti” anlayışını, ekonominin büyümesi açısından sakıncalı gördüğünden devletin küçültülmesinden yana olmuş (Cemal, 2004:171), halka yardım dağıtan “devlet baba” anlayışından ziyade, bireysel teşebbüsün önünü açarak, kendi kendine yeten, her şeyi devletten beklemeyen bireylerden oluşan toplumun, daha demokratik ve özgür bir toplum olacağını savunmuştur.

Özal’ın liberal düşüncesi, devletin sosyal harcamalarına karşı olsa da onun muhafazakâr düşüncesinin sosyal yardımları tümüyle reddetmediği yönünde görüşler vardır. Kösecik’e göre (2015:28), Özal’ın sosyal devlet anlayışı, devletten yardım almaktan ziyade, çalışmayı teşvik edici yönde olduğu zira sosyal yardımların “insanları çalışmaktan uzaklaştırıcı” ve “tembelliğe teşvik edici” değil, muhtaçların çalışıp yararlı hale gelmesi için, önlerindeki engellerin kaldırılması şeklindedir. Duman’a göre (2010:274,275), Özal’ın sosyal politika ve adalet anlayışı temelinde varlıklı kişilerden alınan vergilerin, muhtaçlara kanalize edilmesi şeklindedir. Özal’ın “biz zengine değil, sadece dar gelirliye sübvansiyon yapıyoruz, elektriği az kullanana düşük fiyattan, çok kullanana yüksek fiyattan satarak, sosyal adaleti gerçekleştiriyoruz” şeklindeki açıklaması, onun bu konudaki düşüncesini ortaya koymaktadır. Özal döneminde, 1921’de kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin (Çocuk Esirgeme Kurumu), yeniden ele alınarak, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun hayata geçirilmesi önemlidir. Bu Kanunla sosyal hizmetler; “kişi ve ailelerin kendi bünye ve şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi-manevi ve sosyal yoksunlukların giderilmesine ve ihtiyaçların karşılanmasını amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü” olarak tanımlanmış ve kontrol edilemeyen nedenlerden dolayı yoksullaşmış, muhtaç duruma düşmüş, fiziksel veya ruhsal sıkıntılarla baş etmekte olan bireylere, insaniyetli

bir yaşam sürdürebilecekleri sosyal ortamı yaratma amacı (Uğurlu, 2002:210) belirginleşmiştir. 1986'da çıkarılan ve halk arasında "Fak-Fuk-Fon" olarak bilinen ve mağdur ve dezavantajlı kesimlere dönük 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, (zor durumda bulunan ihtiyaç sahiplerine dönük yardımları konu edinen) gibi uygulamaların Özal döneminde hayata geçirildiği bilinmektedir.

Türkiye'de, Özal döneminden günümüze kadarki süreçte küresel sistemin temelini oluşturan neoliberal ekonomi ve politika anlayışı, sosyal yardım ve hizmetleri baskılamış olsa da sosyal yardım ve hizmetler konusu, iş başına gelen hükümetler eliyle farklı derecelerde ve nitelikte devam etmiştir. Ancak sosyal yardım ve hizmetlerde, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde, IMF gibi kuruluşlar eliyle kısıtlama yapılması yönündeki baskıların söz konusu olduğu bir ortamda, sosyal yardımların kamu otoritesi eliyle yapılması daha da güç bir hal alacağından, bu sorunun yerel yönetimlerce aşıldığı söz konusudur. Bu bağlamda sosyal yardım ve hizmetleri, muhafazakâr anlayışının ayrılmaz bir parçası olarak gören ve 1994 yılında işbaşına gelen, Ankara ve İstanbul başta olmak üzere bazı illerdeki Refah Partili belediyecilik anlayışı; "vatandaş memnuniyeti üzerine kurulmuş, belediyelerin sosyal fonksiyonu artırılmış, sağ-sol ayrımını bir kenara bırakan hizmet odaklı" sosyal belediyecilik (Nebati, 2014:172) uygulamalarıyla dikkatleri çekmiştir.

Temelde Refah Partisi'nin sosyal yardım ve hizmet anlayışını benimseyen zira Milli Görüş geleneğinden gelip, Kasım 2002'deki genel seçimlerle tek başına iktidara gelen AK Parti hükümetlerinin ekonomideki temel politikası, Özal'dan beri devam edegelen serbest piyasa sistemi temelindeki liberal politikaların devamı niteliğindedir. AK Parti'nin siyasi ve ekonomik çizgisinde, bir yandan IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlarla ilişkiler devam etmesi söz konusu iken ve bu bağlamda "Milli Görüş" düşüncesi terkedilirken (Toros, 2011:188), diğer yandan da demokratik siyaset ve siyasal liberalizm ile birlikte yolsuzluk, yoksulluk ve adaletsizliğe vurgu yapılarak, "insana hizmet eden ve onun yaşam

kalitesini yükselten" (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2002:22,43) bir anlayış söz konusudur. Keyman'ın (2007: 68,69) belirttiği gibi, neoliberal temelli küresel ekonomik sistemde, birbiriyle zıt gibi gözüken 'liberal ekonomi' ve 'sosyal politikaların' uyumlaştırılması, hükümet üyelerinin dini anlayışı ve küreselleşmenin olumsuz etkileriyle alâkalıdır. Bu durum, küreselleşmenin yıkıcı etkilerinden korunma, toplumları sadece serbest pazarın insafına bırakmaktan ziyade, düzenleyici sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde neoliberalizmin sosyal demokratik bir temelde yeniden yorumlanmasıyla alakalıdır.

Bu bağlamda AK Parti hükümetleri döneminde, bir yanda neoliberal düşünce temelinde bir yandan Petkim, Tüpraş, Ereğli Demirçelik gibi büyük şirketlerin özelleştirilmesine ve devletin ekonomiden uzaklaştırılmasına hız verilirken, diğer yandan da eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi sosyal politika alanlarına ağırlık verilmiştir (Koray, 2015:36). Eğitimde ücretsiz kitap uygulaması, dar gelirli ailelere farklı kalemlerde yapılan yardımlar, sağlık alanındaki yapısal dönüşüm, TOKİ konutları çerçevesinde herkesin gelirin göre ev alabilmesi, ulaşım ve iletişim alanındaki diğer önemli yatırımlar (Koç, 2011:7), göze çarpan önemli sosyal yardım ve hizmet uygulamalarıdır. Zira 65 yaşın üstündeki veya engelli olan ihtiyaç sahibi kişilere yönelik 2022 sayılı kanuna göre verilen aylık ödemeler, 2006 yılı öncesinde Emekli Sandığı'nın görevi iken, 20 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe giren 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kanunu'yla birlikte Sosyal Güvenlik Kurumu'na devredilmiştir (Hacımahmutoğlu, 2009:103). AK Parti hükümetleri ilk dönemlerindeki söz konusu yoğun sosyal yardım uygulamaları, doksanlı yılların sonu ve ikibinli yılların başında yaşanan ekonomik krizlerin, toplumu derinden etkilemesi ve etkisini uzun süre hissettirecek olmasıyla alakalıdır. Ekonomik krizlerin yol açtığı yoksulluk sınırının altına düşme riski taşıyan kesimlerin, ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturma noktasına gelmesi (Akbaş, 2019:116), söz konusu sosyal yardımları zorunlu hale getirmiştir. AK Parti hükümetleri döneminde, sosyal devlet anlayışını güçlendirmek amacıyla, 2006'da, Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu olarak bilinen, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası

Kanunu çıkarılmış, sosyal güvencesi olmayan vatandaşlar da sigorta kapsamına alınmış, 18 yaşından küçüklerin anne ve babalarının sigortalı olup olmadığına bakılmaksızın, genel sağlık sigortalı sayılacağı belirtilmiştir. 2011 yılında İşsizlik Sigortası’nın bazı hükümleri düzeltilerek, dar tutulan işsizlik sigortası kapsamı genişletilmiş ve 12 Eylül 2010 Anayasa Referandumu ile memur ve diğer kamu görevlileri, ‘toplu sözleşme’ hakkına sahip olmuştur (Bakan, Özdemir, 2012:37-40).

Bu konuda 1986’da kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu (Fak Fuk Fon) ile başlayan sosyal yardımların kurumsallaşma sürecini, 2011’de kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kuruluşu izlemiştir. Canüzmez’in (2018:78) belirttiği gibi, söz konusu bakanlığın kurulmasıyla birlikte sosyal yardımlar toplumsal dayanışma ruhundan ayrılarak kurumsal bir kimlik hüviyetine bürünmüş, sosyal yardımların tek merkezden yürütülmesini sağlamıştır. Diğer yandan bakanlığa bağlı kurulan birçok müdürlüklere, sosyal yardım alanında önemli bir görevler verilmiştir. Bu bağlamda, 1986 yılında kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği, 2004 tarihli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak dönüştürülmüş (Karabulut, 2011:118) ve 2011 yılında yapılan bir düzenlemeyle de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlanmış, müdürlüğün adı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir. 2011 Aralık döneminde uygulamaya başlanan genel sağlık sigortası kapsamında gelir testi sonucu ödeme gücü bulunmayan kişilerin sağlık primleri, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından ödenmeye başlanmıştır (Canüzmez, 2008:27). Söz konusu Müdürlük, sosyal yardımlar anlamında ve mevcut sistem içerisinde en geniş kapsam ve yetkiye sahip bir kurumsal nitelik taşımaktadır. 2004 ve 2005 yılları arasında yeniden düzenlenen Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Belediye Kanunu’yla, yerel yönetim reformu gerçekleştirilmiş, bu bağlamda “sosyal belediyecilik” veya “girişimci belediyecilik” anlayışı geliştirilmiş (Erder ve İncioğlu, 2008:

21,22), söz konusu anlayışın aslında, AB’nin yerel yönetimleri güçlendirme politikasına ters düşmediği söylenebilir. Kavuncu’nun (2013: 240,241) belirttiği gibi devlet yöneticileri; işsizlik, yoksullukla mücadele, ekonomik kalkınma gibi, merkezin temel sorumluluğundaki sosyal politikaların bir kısmını, “kentsel ekonomik kalkınma” programı çerçevesinde, belediyelere aktararak aslında neoliberal politikalardan fazla sapmamış, aynı zamanda muhafazakâr benliği ile hareket etmiştir.

3. PANDEMİ (COVID-19) SÜRECİNDE SOSYAL YARDIMLAR

Sosyal yardım politikasının önemi, toplumların içinden geçtiği zor zamanlarda daha iyi anlaşılmalıdır. Küresel kapitalizmin bitmek tükenmek bilmeyen pazar ve kâr güdüsü, bir yanda dünyada dalga dalga yayılan toplumsal olayların yaşanmasına yol açarken, diğer yandan da işgaller, iç çatışmalar ve göçmen krizleriyle kendisini göstermiştir. Gerek bu tür ortamlarda, gerekse Aralık 2019 tarihinden itibaren tüm dünyanın ve Türkiye’nin içinden geçmekte olduğu koronavirüs (Covid-19) pandemisinin yol açtığı zor bir süreçte, sosyal yardım politikalarının, insanı merkeze alan yaklaşımına duyulan ihtiyaç önemli derecede artmıştır. Pandemi sürecinde, küresel kapitalizmin merkezi ABD başta olmak üzere tüm Batılı ülkelerde, yapılan maddi-parasal yardım dışında, diğer tüm sosyal yardım unsurlarının yetersiz olduğu, bu bağlamda yeterli hastane, sağlık ekipmanı ve malzeme eksikliği başta olmak üzere, yaşlı bakım evlerindeki yaşlılar, engelliler ve diğer toplumun dezavantajlı kesimlerinin bu süreçten olumsuz etkilediği ve kısa sürede binlerce ölüm vakalarının yaşandığı bilinmektedir. Türkiye bu süreçte, sağlık hizmetleri ve ekipman yönünden hazırlıklı olduğunu göstermiş, salgınla mücadeleyi Batı’ya nazaran, daha kontrollü ve başarıyla yürütmüş, nitelik ve nicelik olarak artan sosyal yardım harcamalarını, her ne kadar yetersiz olduğu yönde eleştiriler söz konusu olsa da devam ettirebilmiştir.

3.1. Bu Süreçte Alınan Önlemler Yapılan Sosyal Yardım ve Hizmetler

Türkiye pandemi sürecinde, Batılı ülkeler başta olmak üzere diğer dünya ülkelerine nazaran başarılı bir sağlık hizmeti sunmuştur. Söz konusu başarıda; sağlık altyapı sisteminin güçlü olması, kamu kaynaklarının bu yönde kanalize edilmesi, sosyal koruma sistemini ayakta tutan kuruluşların önemi aşikârdır. Sağlık altyapısı ve insan kaynakları bakımından sahip olunan avantajlı konum, sürecin yönetimini olumlu etkilemiştir. Bu bağlamda, henüz bu salgın ortaya çıkmadan, Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından 2019 yılında hazırlanan ve benzer salgınlardan yola çıkılarak bir müdahale senaryolarının hazırlanmış olmasının yanında salgına hazırlıklı olma ve risk azaltma süreçlerini içeren risk yönetimi çalışmaları gibi tedbirler, (Turan ve Çelikyay, 2020:18), salgının kontrol altına alınmasında etkili olmuştur. Türkiye'nin güçlü sağlık sistemine vurgu yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan; devlet hastaneleri, sigorta hastaneleri ve kurum hastanelerinin birleştirilip tüm vatandaşlarımızın ortak kullanımına açıldığını, aile hekimliği uygulamasına tam kapasite devam edildiğini, 1,5 milyon vatandaşın ücretsiz evde bakım hizmeti alabildiğini, 5400 tam donanımlı araç ve 19 hava aracı ile en modern ambulans filoları oluşturulduğunu, modern altyapısı, ileri teknolojiye sahip cihazları ve nitelikli sağlık çalışanları ile 11 ilimizde şehir hastanelerin hizmete alınıp, 10 şehir hastanesinin daha yapımına devam edildiğini (ntv.com.tr. 30.04.2020) belirtmiştir. Bu süreçte Türkiye, farklı ülkelerde yaşayan ve söz konusu virüse yakalanan ancak gerekli desteği göremeyen kendi vatandaşlarını da kendi imkânlarıyla Türkiye'ye getirmiş, gerekli sağlık hizmetini sunmuştur. Zira Türkiye, gelişmiş Batılı ülkeler de dahil olmak üzere, dünyadaki birçok ülkeye tıbbi koruyucu malzeme yardımıyla bulunarak sosyal yardım konusunda dünyaya örnek olmuştur.

Türkiye'nin sağlık hizmetlerindeki başarısının, aşılama hizmetinde de söz konusu olduğu bir gerçektir. Türkiye, pandeminin ilk çıktığı günden itibaren hem yerli aşı çalışmalarına hız verirken, hem de aşılama ilk tercihini Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nce onaylanmış, Çin menşeli

Sinovak şirketi tarafından üretilen 'koronovac' aşısından yana kullanmıştır. 2021 yılının ilk aylarından itibaren Türkiye, çok kısa bir süre içinde, başta 65 yaş üzeri kronik hastalar olmak üzere, sağlık çalışanları ve daha alt yaş gruplarına aşılama hizmetini sorunsuz yerine getirmiştir. Sağlık Bakanı yapmış olduğu açıklamada, 18 milyon dozdan fazla aşı yapıldığını bildirerek, Türkiye'nin dünyada en çok aşı yapan 6'ncı ülkesi" olduğunu belirtmiştir. (T.C. Sağlık Bakanlığı, 17.04.2021). Bu konuda DSÖ Türkiye'den övgüyle bahsetmiş, zira DSÖ Türkiye temsilcisi Irshad Ali Shaikh, Türkiye'nin, covid-19 aşısına ilişkin 11 farklı çalışma yürüttüğünü, aşı çalışmalarında son teknolojiyi kullandığını, bu durumun olağanüstü bir başarı olduğunu belirtmiştir (Sabah, 10.10.2020). Zira, alınan tedbirlerin ve izlenen politikanın çok etkileyici olduğunu, Türkiye'nin dünyaya örnek olduğunu vurgulayan Shaikh, bunun bir yayın haline getirilerek DSÖ içinde yayımlanması kararı aldıklarını vurgulamıştır (ntv.com.tr 03.05.2020). Türkiye'nin covid-19'la mücadelesinden övgü ile bahseden AB Türkiye Delegasyonu Büyükelçisi Nikolaus Meyer-Landrut, "Türkiye covid-19'da etkin önlemler alıyor. Türkiye'nin etkileyici bir sağlık sistemi var. Burada aşının rolü her şeyden çok önemli (Sabah, 10.04.2021) şeklindeki açıklamayla, güçlü sağlık sistemine vurgu yapmıştır.

Türkiye'nin pandemi sürecindeki sosyal yardım politikasının bir ayağını yukarıda belirttiğimiz gibi sağlık hizmetleri alırken, diğerini vatandaşı ve istihdamı destekleme, finansal yükümlükleri erteleme, sektörel teşvik politikaları ve sosyal destek politikaları olarak sıralayabiliriz. Pandeminin yaşandığı ilk günlerde 13.04.2020 tarihli ve 2399 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı'yla, sağlık güvencesi olmayan tüm vatandaşlara koronavirüs tedavisi imkânlarının sağlanmış olması (Resmi Gazete, 14.04.2020), önemlidir. Pandeminin başlangıcında kararlaştırılan temel sosyal destek önlemlerini; ihtiyacı olan ailelere nakit yardımı, kısa çalışma ödeneği, kuralları gevşeterek istihdam korumasını artırma, pandemiden olumsuz etkilenen endüstriler için vergi kolaylıkları, kişisel ve kurumsal gelir vergisi beyannamesi verme sürelerinin uzatılması, hane halklarının yerel yönetimlere ödemelerinin kolaylaştırılması, başlangıçta üç ay süreyle

uygulanacak olan işten çıkarmaların yasaklanması ve sonradan bu uygulamanın süresinin uzatılması, çiftçilere verilen desteğin hızlandırılması şeklinde sayabiliriz.

Söz konusu sosyal destek kalemlerinden kısa çalışma ödeneğinin, çalışanlar açısından kritik bir öneme sahip olduğu bir gerçektir. Kısa çalışma kavramı ilk olarak 4857 sayılı İş Kanunu’nun 65. maddesinde düzenlenmiş, daha sonradan yapılan düzenlemeyle İş Kanunundan kaldırılarak 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun Ek 2. Maddesine alınmış, 6111 sayılı Kanunla da kısa çalışmanın uygulama alanı genişletilmiştir. (Çetinkaya, 2014: s.422). Kısa çalışma kavramı, ekonomik kriz veya başka olumsuz şartlar (covid-19 gibi) nedeniyle, işverenlerin feshin son çare olma ilkesi çerçevesinde işyerinde, başvurduğu önlemlerden biridir. Bu tür olağanüstü dönemlerde, işverenin feshi gitmeden önce işletmesinin içinde bulunduğu sıkıntıyı işçilere kısa çalışma yaptırarak aşmayı denemesi, ancak bu da sorunu çözmüyorsa son çare olarak feshi başvurduğu (Başterzi, 2005:64) bilinmektedir. Söz konusu ödenek, işyerinde faaliyetin tamamen veya kısmen en az dört hafta süreyle durdurulması hallerinde, işyerinde üç ayı aşmamak üzere sigortalılara çalışmadıkları dönem için gelir desteği sağlayan bir uygulamadır. Günlük kısa çalışma ödeneği; sigortalının son on iki aylık prime esas kazançları dikkate alınarak hesaplanan günlük ortalama brüt kazancının %60’ı olarak belirlenmiştir (www.iskur.gov.tr). Kısa çalışma ödeneği, pandemi sürecinde işyerlerindeki çalışmanın geçici olarak durdurulması ya da kısıtlanması halinde, üç aydan fazla olmamak kaydıyla sigortalılara, çalışmadıkları dönem için sağlanan finansal bir destek olup, “İşsizlik Sigortası Fonundan”, karşılanmaktadır. Söz konusu ödenek, Küçük’ün (Milliyet, 15.02.2021) de belirttiği gibi, koronavirus etkisinin başladığı ilk günlerde başlamış, ödenebilmesi için gerekli şartlarda esnekliğe gidilerek, bundan daha çok çalışanın faydalanması hedeflenmiştir. Toplamda 27,6 milyar liralık ödeme yapılan ve üçer aylık periyodlarla sürekli uzatılan kısa çalışma ödeneği uygulamasıyla, normalde kişilerin hak ettiği işsizlik ödeneklerinden

düşülmesi gerekirken, koronavirus nedeniyle kısa çalışma ödeneklerinin işsizlik ödeneği süresinden düşülmeyecek olması önemlidir.

Diğer taraftan, sosyal destek ve yardım kapsamında çeşitli yardımları içeren toplamda 200 milyar TL tutarında ekonomi paketi açıklanmıştır. Söz konusu paket içerisinde vergi ötelemeleri, asgari ücret desteği, bireysel ihtiyaç desteği ve esnaf destek paketi gibi yardım tedbirleri açıklanmıştır. Söz konusu tedbirleri içeren “Sosyal Koruma Kalkanı Paketi” kapsamında; sosyal destek programı, “biz bize yeteriz Türkiyem” yardım kampanyası, kısa çalışma ödeneği, nakdi ücret desteği, işsizlik ödeneği gibi sosyal yardım tedbirleri planlanmış ve uygulanmıştır. Bu süreçte; üç fazdan oluşan Sosyal Destek Programı’yla; yaklaşık 6,4 milyon haneye 1000'er lira nakdi ödeme yapılmış, daha sonra Tam Kapanma Sosyal Yardım Programı’yla 2 milyonu aşkın ihtiyaç sahibi haneye 1100'er liralık sosyal yardımı ulaştırılmış zira birçok düzenli yardım programındaki aylık ödeme tutarları, pandemi dolayısıyla artırılmıştır (www.aile.gov.tr. 27 Mayıs 2021). Böylece salgın döneminde; 33,2 milyar lira kısa çalışma ödeneği, 11,4 milyar lira nakdi ücret desteği, 5,9 milyar lira işsizlik ödeneği ve 4,5 milyar lira normalleşme desteği olmak üzere vatandaşlara toplamda 55 milyar lira tutarında destek sağlanmış, ayrıca 225 bini aşkın işverene ise, 1.9 milyondan fazla çalışan için 4,5 milyar lira tutarında prim mahsuplaşması yapılarak normalleşme desteği sağlanmıştır (www.csgeb.gov.tr. 09.06.2021). Bunun yanında pandemiden bağımsız olarak verilen yardımlarda bir aksama olmamıştır.

Pandemiden bağımsız olarak; ihtiyaç sahiplerine yönelik genel yardımlar, muhtaç asker aileleri, eşi vefat eden kadınlar ve dezavantajlı çocuklar, yaşlı ve engellilere yönelik özel amaçlı yardımlar sürdürülmektedir. Bu bağlamda; engellilik, yaşlılık, hastalık veya bakıma muhtaçlık sebebiyle çalışamayacak durumdaki kişilere yapılan yardımlarda önemli artışlar yapılmıştır (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 10.01.2021). Pandemi sürecinde; tek başına yaşayan 65 yaş üstü ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşlar için, kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri, yerel

yönetimler, AFAD, Kızılay ve ihtiyaç duyulacak sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşturulan “Vefa Sosyal Destek Grubu” vasıtasıyla, ihtiyaç malzemeleri ve vatandaşların emekli aylıkları adreslerine teslim edilmekte, huzurevinde kalan yaşlı ve risk grubunda olanlara düzenli sağlık kontrolleri yapılmaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, DSÖ’nün, Türkiye’deki huzurevleri ile yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde, covid-19 kapsamında alınan önlemlerden övgüyle bahsettiğini (Hürriyet, 22.12.2020) belirtmiştir. Görüldüğü gibi, uluslararası kuruluşlarca Türkiye’nin sosyal yardım ve destek hizmetlerinden övgüyle bahsedilmesi, Türkiye’nin bu konudaki başarısını göstermektedir.

3.2. Sosyal Yardımların Yönetimi ve Yeterliliği

Çin’in Wuhan kentinden kısa sürede tüm dünyaya yayılan korona salgını sürecinde, ABD başta olmak üzere çoğu Batılı ülkeler, hem salgına hazırlıksız yakalanmış hem de bu süreci sağlıklı yönetmediği zira sağlık hizmetleri ve diğer sosyal yardımlar konusunda yetersiz oldukları kamuoyuna yansımıştır. Buna karşın Türkiye, pandemi sürecini Batılı ülkelere göre daha başarılı bir şekilde yürütmüş olsa da, yardımların yeterliliği ve pandemi sürecinin yönetimi konusunda, hükümete dönük kamuoyunda eleştiriler söz konusudur. Bu bağlamda sürecin yönetimiyle ilgili birinci olarak, pandeminin ilk günlerinde hükümet yetkilileri, sosyal yardım düşüncesi temelinde koruyucu maske, kolonya ve dezenfektan malzemelerini ücretsiz dağıtmak istese de bu malzemelerin vatandaşa ulaşması gecikmiş, zira bu malzemelerin piyasada satışının yasaklanması, vatandaşları zor durumda bırakmıştır. Sağlık Bakanı ve Bilim Kurulu üyeleri, sürekli olarak pandemiye karşı tedbirleri dile getirirken, vatandaşın koruyucu malzemelere ulaşamaması çelişkili bir durum oluşturmuştur.

İkincisi, hükümetin başlattığı “Biz Bize Yeteriz Türkiyem” kampanyasının, “sosyal devlet” ve “sosyal yardım” düşüncesiyle bağdaşmadığı yönünde eleştiriler olmuş, zira bu süreçte İstanbul ve Ankara büyükşehir belediyeleri başta olmak üzere yerel yönetimlerin sosyal yardım faaliyetlerinin hükümetçe yasaklanması, eleştirileri daha da alevlendirmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan;

tüm yardımların “Biz bize yeteriz Türkiyem” sloganıyla başlatılan “milli dayanışma kampanyası” çerçevesinde toplanacağını zira belediyelerin girişimlerini “devlet içinde devlet olma mantığı” (www.bbc.com, 01.04.2020) olduğunu belirtmiştir. Muhalefet partileri ise, “hükümetin belediyeler arasında ayırım yapmasının, vatandaşa hizmette belediyelerin dışlanması milletimize haksızlık ve kabul edilemez” olduğunu (ntv.com. 19.04.2020) belirtmiştir. Yeniçeri’nin (Yeniçağ, 24.04.2020) belirttiği gibi, muhalefet belediyelerinin olağanüstü şartlarda bağış toplayıp bedava ekmek dağıtmasının engellenmesi doğru olmayıp, bu süreçte tüm kesimlerinin hiçbir ayırım gözetmeksizin harekete geçmesi gerekir. Her şeyden önce, yardım kampanyaları sivil kuruluşlar veya vakıflar eliyle yapılabilir ancak devletin vatandaştan yardım istemesi ve hesap numarası vermesi, sosyal devlete ve sosyal yardım ve hizmet anlayışına uygun olmadığı açıktır. Diğer yandan, AK Parti hükümetleri döneminde, yapılmış olan sosyal yardımlarda, merkezi hükümetin yanında, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler önemli işlevler üstlenmiş (Yılmaztürk ve Güler, 2017:10), özellikle yerel yönetimler, kentsel alanlarda ciddi manada sosyal politik aktörler olmaya başlamıştır. Dolayısıyla yerel yönetimlerce yapılan sosyal yardım faaliyetlerinin, birtakım siyasi gerekçelerle engellenmeye çalışılması, AK Partili belediyelerin yıllardır uyguladığı ve dile getirdiği “sosyal belediyecilik” ve “gönül belediyeciliği” anlayışıyla çeliştiği ortadadır.

Üçüncüsü, her ne kadar sosyal yardım konusuyla doğrudan bağlantılı olmasa da, Sağlık Bakanlığı’nın salgınla ilgili vaka ve ölüm sayıları konusunda açık ve şeffaf olmadığı yönündeki tartışmalar söz konusudur. Muhalefet partili bir milletvekilinin “covid pozitif vaka sayısının, açıklanan hasta sayısının neredeyse 20 katı” olduğu yönündeki iddiasına karşı Sağlık Bakanı Koca, “tablodaki bütün veriler, bütün rakamlar doğrudur” ifadesini kullanarak, her vakanın hasta anlamına gelmediğini, pozitif çıkıp semptom göstermeyenlerin “hasta” olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Bakan Koca, vefat sayılarıyla ilgili olarak, “bazı belediyelerin yanıtıcı verilerine dayandığını” belirtmiş, zira “koronavirüs nedeniyle ölenlerin sayılarıyla ilgili olarak ölüm

raporlarında, hastalığa bağlı doğal ölümün izahı için bulaşıcı veya bulaşıcı olmayan hastalık ibaresinin eklendiğini, bulaşıcı tek hastalığın covid-19 olduğunu düşünenlerin yanıldığını zira rapordaki “ölüm nedeni” hanesinin doktor tarafından onaylanarak gerçekleştirildiğini” (Sözcü, 30.09.2020) belirtmiştir. Bu tartışmalar sonrasında Sağlık Bakanlığı’nın günlük koronavirüs tablosunda, artık gerçek vaka sayılarına yer verilmeye başlanmış olması, zira söz konusu vaka sayılarının hayli yüksek olması, kamuoyunu bilgilendirmede şeffaf olunmadığı yönünde algılamalara yol açmıştır.

Dördüncüsü, pandemi nedeniyle okullardaki eğitim öğretim uygulamaları, uzaktan eğitim şeklinde ve Eğitim Bilişim Ağı (EBA) sistemi temelinde verilmektedir. Ancak bu konuda gerekli altyapı hizmetlerinin yetersiz olduğu yönünde eleştiriler söz konusudur. Zira muhalefet partili bir milletvekili, öğrencilerin yüzde 9’unun EBA’ya girerken, yüzde 29’unun bilgisayar ve tablet kullandığını, öğrencilerin yüzde 62’sinin ise dersleri küçük cep telefonu ekranından takip etmeye çalıştığını belirtmiştir. Aynı kişi, “Mart 2020-Ocak 2021 tarihlerini kapsayan dönemde, 8,5 milyonu aşkın öğrencinin derslere cep telefonundan katıldığını, interneti ya da cihazı olmadığı için EBA’ya hiç giriş yapamayan 6 milyona yakın öğrenci olduğunu belirtmiştir (Sözcü, 03.02.2021). Hükümetçe tablet dağıtımına başlanmış olsa da, özellikle kırsal kesimde veya köyde ikamet eden hatta şehirde yaşasa da, maddi imkânsızlık içinde olan öğrencilerin, uzaktan eğitim için gerekli olan TV, bilgisayar, tablet, internet altyapısı gibi materyallere ulaşmada sıkıntılar yaşadığı bundan dolayı eğitim öğretim hizmetine katılamadığı kamuoyunda tartışılmaktadır.

Son olarak pandemi sürecinde yapılan sosyal yardımların; yeterli olmadığı, bütçe dışı kaynaklardan sağlandığı, büyük bir kısmının İşsizlik Sigortası Fonu’ndan yapıldığı yönünde eleştiriler söz konusu olup, zira gerek ihtiyaç sahibi olanlara ve ücretsiz izne tâbi tutulan çalışanlara, gerekse kısa çalışma ödeneğinden yararlanan işçilere aylık verilen tutarın, asgari ücret düzeyinin çok altında olduğu belirtilmektedir (Çelik, Birgün, 08.02.2021).

Özellikle sosyal destek kapsamında verilen nakdi yardımların yetersiz olduğu söylenebilir. Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) verilerine göre pandemi sürecinde; ABD milli gelirinin yüzde 25,4’ünü, İngiltere milli gelirinin yüzde 16,3’ünü, Almanya milli gelirinin yüzde 11’ini, Hindistan milli gelirinin yüzde 3,1’ini sosyal yardımlara ayırırken, Türkiye’de bu oranın çok daha düşük olduğu belirtilmektedir. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) Araştırma Merkezi’nin IMF verilerine dayanan araştırmasında, Türkiye’nin toplam gelir ve harcama desteği (sağlık harcamaları dahil) 7,6 milyar dolarla milli gelirinin sadece yüzde 1,1’ini covid-19 ile mücadeleye ayırdığı vurgulanmıştır (BBC NEWS, 28 Nisan 2021). Bu durum, sosyal destek miktarının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Zira Türkiye’de sosyal destek kapsamında bir günlük 39,24 TL olarak verilen nakdi ücret desteği, 13 Ocak 2021 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararı ile asgari ücret artış oranında (%21,56) artırılmış ve günlük 47,70 TL’ye çıkarılmış olsa (www.iskur.gov.tr) da, bu tutarın aylık asgari ücretin çok altında olduğu bir gerçektir. Bunun yanında, salgının başından itibaren verilen, önemli bir sosyal yardım kalemi olarak uygulanan ve üçer aylık periyotlarla uzatılan kısa çalışma ödeneğinin, kaldırılacağına yönelik açıklamaların, çalışanlar nezdinde rahatsızlık uyandırdığı aşikârdır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı, söz konusu ödeneğin kalkacağı yönünde hükümetçe yapılan açıklamalara karşı, bu ödeneğin yeniden başlatılmasının elzem olduğunu vurgulamıştır (Milli Gazete, 16.04.2021). Söz konusu ödeneğin kaldırılması, işçiler açısından maddi kayba yol açtığı gibi, zorunlu ücretsiz izne ayrılmak durumunda kalabilecek, bu durum mağduriyetleri ve sıkıntıları beraberinde getirecektir. Aslında bu ödeneğin, salgın tehlikesi ortadan kalkana kadar verilmesi, sosyal devlet ve yardım anlayışının da bir gereğidir.

Sosyal yardımların yetersizliği konusundaki eleştirilerin haklılık payı olduğu aşikârdır. Sosyal yardımlarda yerel yönetimlerin dışlanmış olması, asgari ücret ve açlık sınırı düzeyinin ortalama 2700-2800 TL civarında olduğu bir ortamda, verilen nakdi destek yardımlarının, bu miktarın yaklaşık

yarısı kadar bir düzeyde olması, eleştirilere haklılık kazandırmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, “salgın tedbirlerinden etkilenen hizmet sektörleri başta olmak üzere, sıkıntı yaşayan esnaf ve şirketlerimizin bulunduğunu biliyoruz. Toplamı 311 milyar lirayı bulan destek ve teşviklerle bu sıkıntıları bir nebze hafifletmenin gayreti içerisindeyiz. Sosyal destek kısa çalışma ödeneği, nakdi destek, işsizlik ödeneği başlıkları altında milletimize aktardığımız kaynak 53 milyar lirayı buldu. Kısa çalışma ödeneğinin süresini son defa olarak Mart sonuna, asgari ücretteki artış miktarı kadar yükselttiğimiz nakdi desteği 17 Mart’a uzattık” (Milliyet, 18.02.2021) şeklindeki açıklamasıyla aslında yardımlardaki yetersizliği doğrulamış zira bu şartlarda yapılabilecek olanın en iyisinin verilmeye çalışıldığını vurgulamıştır. Gelişmiş Batılı ülkeler başta olmak üzere, tüm dünyayı sarsan koronavirus salgını sürecinde büyük aksaklıklar ve eksikliklerin yaşandığı bir gerçektir. Üstelik tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye’de de uygulanan tedbirler ve kısıtlamalar nedeniyle, üretim eksikliği ve dolayısıyla ihracattaki düşüşlerin yanında, önemli bir gelir kaynağı olan turizm gelirlerindeki azalma zira vergi ve borç ötelemeleri nedeniyle devletin gelir kalemlerinde önemli düşüşler söz konusudur. Bu süreçte, sosyal yardımlarda kesinti yaşanmamış, sosyal yardımlarda sürdürülebilirlik sağlanmıştır. Üstelik sadece pandemi nedeniyle değil, geçmişten günümüze ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımlarda kesinti olmamış, hatta Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı, bu yardımlarda 2021 yılı itibarıyla artışlar yapıldığını ifade etmiştir (Hürriyet, 10.01.2021). İçerde ve dışarda devam eden terörle mücadele süreci, zira jeopolitik riskler ve ülke bekası temelinde yürütülen güvenlik temelli askeri operasyonların yapıldığı bir ortamda yardımlarda kesinti olmaması önemlidir.

SONUÇ

Sosyal yardımlar konusu, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e devletin önemli sosyal politika uygulamalarından birisidir. İçinde olduğumuz küresel kapitalist sistem, sosyal yardım olgusuna farklı gerekçelerle sıcak bakmasa da söz konusu yardımlar, sosyal devlet anlayışının önemli bir unsurunu teşkil etmektedir. Küresel kapitalizmin

dünyaya hâkim olmaya başladığı 1980’li yıllardan günümüze, sosyal yardımlarda önemli bir kesinti olmamış, hatta bazı dönemlerde yardımlar ivme hız kazanmıştır. Ekonominin sadece dağıtım yönünü düzenleyen sosyal politikalar, her ne kadar, devlet imkânlarının hibe edilmesi veya sadaka ekonomisi olarak eleştirilse de, neoliberal anlayışın da meşruiyetini sağlamakta, yoksul ve dezavantajlı kesimleri korumakla birlikte, onların sistem dışına itilerek radikalleşmesini önlemekte (Baharçipek ve Tuncel, 2014:5-10), zira Sarıbay’ın (2012: 48-64) belirttiği gibi, sermaye birikiminin sosyolojik olarak gayrimeşru gözükmesini engelleyerek, kapitalizmin eşitsiz ve adaletsiz yüzünü estetez etmekte ve dezavantajlı kesimleri, radikalizmden uzak tutmaktadır. Sosyal hizmetler ve yardımlar meselesi; koronavirüs (covid-19) salgınının, Çin’in Vuhan kentinden tüm dünyaya ve Mart 2020’de de Türkiye’ye yayılmaya başlamasıyla yeniden önemli bir mesele haline gelmiştir. Pandemi sürecini, önceki dönemlerden ayıran en önemli husus; yaşlı, kimsesiz, engelli vb. kategoride olanlara yapılan yardımların yanında, salgın nedeniyle işini kaybetmiş, işten ayrılmasa da önemli bir gelir kaybına uğramış, kısıtlama ve kapanma tedbirleri nedeniyle çalışamaz hale gelen esnafın ve diğer işyeri sahiplerinin de sosyal yardımlara muhtaç hale gelmiş olmasıdır. Türkiye, Osmanlı’dan gelen ihtiyaç sahiplerine yapılan yardım geleneğini, pandemi sürecinde de devam ettirmiştir. Söz konusu yardımların, yetersiz olduğu yönünde haklı eleştiriler yapılsa da yardımlarda aksaklık olmamış, sürdürülebilirlik kazandırılmıştır. Sosyal yardımların sürdürülebilir olması önemli olup, kısa çalışma ödeneği ve işten çıkarma yasağı gibi tedbirlerin salgının bitene kadar devam etmesi elzemdir. Sosyal yardım politikaları, yerelden merkezi yönetime kadar bütünlükçü bir yaklaşıma dayanmalı, bu mesele kesinlikle siyasete alet edilmemelidir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI BEYANI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI BİLDİRİMİ

Araştırmacılar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Araştırmacılar makaleye ortak olarak katkıda bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

- “AB'den Övgü Dolu Sözler: Türkiye'nin Çok Etkileyici Bir Sağlık Sistemi Var”, **Sabah**, 10.04.2021.
<https://www.sabah.com.tr/saglik/2021/04/10/abden-ovgu-dolu-sozler-turkiyenin-cok-etkileyici-bir-saglik-sistemi-var> (10.04.2021).
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 27 Mayıs 2021.
<https://www.aile.gov.tr/athgm/haberler/uluslararası-aile-haftası-kapsamında-pandemi-döneminin-aile-yasamına-etkisi-ve-aile-ici-iliskileri-panel-duzenlendi/> (08.06.2021).
- Akbaş, A. (2019). *Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından Günümüze Sosyal Yardım Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Edirne.
- Aktan, C. (1995). *21.Yüzyıl İçin Yeni Bir Devlet Modeline Doğru Optimal Devlet, Kamu Ekonomisinin ve Yönetiminin Yeniden Yapılanması ve Küçültülmesine Yönelik Öneriler*, **TÜSİAD Yayınları**, İstanbul.
- Aktan, C. ve Özkıvrak Ö. (2008). **Sosyal Refah Devleti**, Okutan Yayını. İstanbul.
- AK Parti 2002. *Seçim Beyannamesi, “Herşey Türkiye İçin”* (26.09.2002), <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/2002-beyanname.pdf> erişim:(12.06.2016).
- Baharççek, A. Tuncel, G. (2014). *Radikalizmi Önleme Aracı Olarak Sosyal ve Siyasal Sorumluluk*, **İnönü Üniv. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 3 (2), ss.1-14.
- “Bakan duyurdu: Destek miktarları arttırıldı”, **Hürriyet**, 10.01.2021.
<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/bakan-duyurdu-destek-miktarlari-arttirildi-41710812>. (12.01.2021).
- Bakan, S. Tuncel G. (2012). *Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerine Etkisi*, **Birey ve Toplum Dergisi**, 2 (3), ss.51-65.
- Bakan S. Özdemir, H. (2012). *Sosyal Politika Açısından CHP İle AKP’nin Karşılaştırılması*, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, 3 (1), ss.22-48.
- Başterzi, S. (2005). *Türkiye’de Feshe Karşı Koruma Hukuku Reformunun Sosyal ve İstihdam Üzerindeki Etkisi*, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 54 (3), ss. 53-94.
- Baytal, Y. (2009). *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938)*, **Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi**, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Benli, A. (1991). *Türkiye’de Sosyal Devletin Gelişimi ve Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Hayata Müdahalesi: 1961-1990*, **Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniv.** Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgin, V. (2007). **Türkiye’de Değişimin Dinamikleri**, Lotus Yayını. Ankara.
- Bulut, M. (2011). *Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Sosyal Yardım Yaklaşımı ve Türkiye’de Durum*, **Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi**, Ankara.
- Can, N. (2014). *Atatürk Ve İnönü Dönemi Sosyal Yardım Politikalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi (1923-1950)*, **Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi**, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Canüzmez, B. (2018). *Türkiye’de 2002-2016 Arasında Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cemal, H. (2004). **Özal Hikayesi**, Doğan Kitap, İstanbul.

- “CHP’li Adıgüzel: 8,5 milyon öğrenci dersleri cep telefonundan takip etti”, **Sözcü, 03.02.2021.**
<https://www.sozcu.com.tr/2021/egitim/c-hpli-adiguzel-85-milyon-takip-etti-6241456/> (05.02.2021).
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan tarih verdi! Yeni normalleşme takvimi”, **Milliyet, 18.02.2021.**
<https://www.milliyet.com.tr/galeri/son-dakika-cumhurbaskani-erdogan-tarih-verdi-iste-yeni-normallesme-kararlari-6434208/1> (20.02.2021).
- Çaha, Ö. (2008). **Sivil Toplum Aydınlar ve Demokrasi**, Plato Film Yayınları, İstanbul. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 09.06.2021.
<https://www.csbg.gov.tr/haberler/bakan-bilgin-salgin-surecinde-vatandasimiz-55-milyar-destek-ve-odeme-sagladik/>(08.06.2021).
- Çelik, A. *Yeni kısıtlamalar eski zihniyet: Pandemide geçim derdi ne olacak?* **Birgün, 08.02.2021.**
- Çengelci, E. (1985). “Türkiye’de Sosyal Yardımlar: Bir Model Geliştirme Denemesi,” **Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, S.B.F., Ankara.**
- Çengelci, E. (1996). **Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi**, Ankara.
- Çetinkaya, T.K. (2014). *Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği*, **Ankara Barosu Dergisi**, 2014 (4), s. 417-474.
- Dağcı, G. T. (2006). **Osmanlı’dan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkisi: 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi**, İlgı Yayınları, İstanbul.
- DDK (2009), Türkiye’de Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi, Aile, Çocuk, Özürlü, Yaşlı ve Diğer Kişilere Götürülen Sosyal Hizmetlerin ve Sosyal Yardımların Genel Olarak Değerlendirilmesi, Bu Hizmetlerin Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesinin ve Geliştirilmesinin Sağlanması Raporu, Ankara.
- Duman, M. Z. (2007). *Türkiye’de Burjuva Sınıfının Sosyal Profili*, **Sosyoekonomi**, 5 (5) s.34-47.
- Duman, M. Z. (2010). **Türkiye’de Liberal Muhafazakar Siyaset ve Turgut Özal**, Kadim Yayınları, Ankara.
- Durmaz, O. S. (2016). *Neo-Liberal Sosyal Politika Rejiminin Tesisi ve AKP*, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı 1, ss. 143-167.
- “Dünya Sağlık Örgütü’nden Türkiye’ye övgü”, **Hürriyet, 22.12.2020.**
- Edgar, A. ve Sedgwick, P. (2007). **Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar**, (Çev). M. Karaşahan, Açılım Kitap, İstanbul.
- Elçin, D. E. (2007). “Sosyal Devlet Anlayışındaki Değişikliklerin Türkiye’de Uygulanan İstihdam Politikalarına Etkisi”, **Gazi Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Ankara.
- Emiroğlu, K. (2015). **Kısa Osmanlı-Türkiye Tarihi: Padişahlık Kültürü ve Demokrasi Ülküsü**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- “En Çok Aşılama Yapan Ülkeler Arasındayız”, T.C. Sağlık Bakanlığı, 17.04.2021.
<https://www.saglik.gov.tr/TR,82365/en-cok-asilama-yapan-ulkeler-arasindayiz.html>.
- Erder, S. İncioğlu, N. (2008). **Türkiye’de Yerel Politikanın Yükselişi: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Örneği**, İstanbul Bilgi Üniv. Yayını, İstanbul.
- Erdoğan M. (1998). **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Es, M. ve Mentеше, B. (2018). *Yerel Yönetimlerde Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulanan Sosyal Politikalar: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Örneği*, **Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, 7(19), ss.52-551.

- Fidan, A. (2006). *Sosyal Politikaya Katkısı Açısından 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Geary, D. (2003). **Ondokuzuncu ve Erken Yirminci Yüzyılda Devrimci Gelenek, Batı’da Devrimler ve Devrimci Gelenek:1560-1991**, (Der). D. Parker, içinde s.170-192. Dost Kitap, Ankara.
- Gül, A. (2004). *Sosyal Yardım Olgusu Ve Sosyal Yardım Hizmetlerinin Gelişim Tarihi*, **4.Aile Şurası Bildirileri**, Ankara.
- Güzel, A. ve Okur, A. R. (2003). **Sosyal Güvenlik Hukuku**, İstanbul.
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). *Türkiye’de Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*, **T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü DPT Uzmanlık Tezi**, Ankara.
- Heywood, A. (2014). **Siyasi İdeolojiler**, 8. Bsk. (Çev). A. Bayram, Ö. Tüfekçi, Liberte Yayıncılık, Ankara.
- “Hisarcıklıoğlu’ndan Cumhurbaşkanına ‘Kısa Çalışma Ödeneği çağrısı”, Milli Gazete, 16.04.2021.<https://www.milligazete.com.tr/haber/6950494/hisarciklioglundan-cumhurbaskanina-kisa-calisma-odeneği-cagrisi> (18.04.2021).
- Karabulut, A (2011). *Türkiye’de Sosyal Yardım Ve Sosyal Yardımların Tek Merkezden Yürütülebilirliği*, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kavuncu, A.Ç. (2013). **Türkiye’de 1980 Sonrası Siyasal Partiler ve Yerel Yönetimler, Küreselleşme Uluslararası Sistem ve Siyasal Partiler**, (Ed). G. Tuncel, s.211-251, Bilsam, Malatya.
- Kaya, E. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli*, **Yayınlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi**, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Keyman, E. Fuat (2007). **11 Eylül Sonrası Dünyada Türkiye’nin Dış Politikası: Demokratikleşme, Ekonomik İstikrar, Güvenlik, Dönüşüm Sürecindeki Türkiye: Aktörler Alanlar, Sorunlar**, (Ed). D. Dursun, B. Duran, H.Aİ, içinde Alfa Yayını. İstanbul.
- Kılıç, C. “Kısa çalışma can simidi oldu”, Milliyet, 15.02.2021.<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/cem-kilic/kisa-calisma-can-simidi-oldu-6431409>. (17.02.2021).
- “Kısa Çalışma Ödeneği”, www.iskur.gov.tr/. <https://www.iskur.gov.tr/isveren/kisa-calisma-odeneği/genel-bilgiler/> (08.06.2021)
- Koç, Y. T. (2011). **12 Eylül’den 12 Haziran’a: Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)**, SETA Analiz, Sayı.41, ss.1-21.
- Kona, G. (2005). **Batı’da Aydınlanma, Doğu’da Batılılaşma**, Okumuş Adam Y. İstanbul.
- Koray, M. (2005). **Sosyal Politika**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Koray, M. (2015). **AKP Dönemi: Neo-Liberalizm, Neo-Muhafazakarlık, Neo-Popülizm Beşiğinde Sallanan Sosyal Devlet ve Sosyal Politika, Himmet Fıtrat Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika**, (Der). M. Koray, A. Çelik, içinde (ss.23-42), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Köseçik, M. (2015). **Özal’ın Kamu Yönetimi Vizyonu ve Politikaları, Turgut Özal: Değişim Dönüşüm**, (Ed). E. Ertosun, E. Demirbaş, içinde (ss.23-36), Turgut Özal Üniv.Yayınları. N.20.

- Küçük A. ve Karadağ A. (2013). **Anayasacılık Hareketleri ve Anayasalar, Osmanlı'dan Cumhuriyete Türkiye'de Siyasal Hayat**, (Der). A. Karadağ, içinde (137-221), Orion Kitabevi, Ankara.
- Mayer, E. S. (2003). **What is a Disadvantaged Group? Minneapolis: Effective Communities Project.**
- "Nakdi Ücret Desteği", www.iskur.gov.tr.
<https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/issizlik-sigortasi/nakdi-ucret-destegi/> (08.06.2021).
- Nebati, N. (2014). **Milli Görüş'ten Muhafazakâr Demokrasiye**, Alfa Yayını, İstanbul.
- Öniş, Z. (2004). *Turgut Özal and his Economic Legacy: Turkish Neo-Liberalism in Critical Perspective*, **Middle Eastern Studies**, Vol.40 (4), ss.113-134.
- Özbek, N. (2006). **Cumhuriyet Türkiye'si' nde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar**, İstanbul. Resmi Gazete (2020). 13.04.2020 tarihli ve 2399 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (14.04.2020 tarih ve 31099 sayılı Resmi Gazete), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200414.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2020).
- Seyyar, Ali (2011). **Sosyal Politika Bilimine Giriş Ders Notları**, Sakarya.
- Sallan, G. S. (2006). **Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa**, Etik Yayınları, İstanbul.
- Sarıbay, A. Y. (2012). **Demokrasinin Sosyolojisi: Çoğunlukçuluk ve Çoğulculuk Arasında Türkiye**, Timaş Yayını, İstanbul.
- Saybaşı, K. (1995). **Münevver, Entelektüel Aydın, Türk Aydın ve Kimlik Sorunu**, (Ed). S. Şen, içinde, Bağlam Yayıncılık. İstanbul.
- "Son dakika: Dünya Sağlık Örgütü Türkiye Temsilcisi Shaikh'ten Türkiye'ye övgü dolu sözler", **Sabah**, **10.10.2020**.
<https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/10/10/son-dakika-dunya-saglik-orgutu-turkiye-temsilcisi-shaikhten-turkiyeye-ovgu-dolu-sozler> (12.10.2020).
- Şahin K. (2009). **Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet**, YeniYüzyıl Y. Ankara.
- Şenocak, Hasan (2009). *"Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi"*, **Sosyal Siyaset Konferansları**, İstanbul.
- Talas, C. (1992). **Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi**, Bilgi Yayını, Ankara.
- "Tam kapanma: Covid salgınında ülkeler vatandaşlarına nasıl ve ne kadar ekonomik yardımda bulunuyor?", BBC NEWS, 28 Nisan 2021. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56907130>. (08.06.2021).
- Taşçı, F. (2007). *1980 Sonrası Türkiye'de Sosyal Yardımların Analizi*, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- Tekindal, M. (2018). *Türkiye'de Sosyal Yardımların Yapısal İşlevsel Yaklaşımına Göre Analizi*, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, 29/2, ss.335-362.
- Tilly, C. (2005). **Avrupa'da Devrimler:1492-1992**, (Çev). Ö.Arıkan, Mart Y. İstanbul.
- Tokol, A. (2000). **Sosyal Politika**, Rota Ofset Matbaacılık A.Ş. Bursa.
- Toros, E. (2011). **Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'de Siyasal Liderlik: Dönemler Özellikler ve Karşılaştırmalar Menderes, Demirel ve Erdoğan Örnekleri**, (Der) E. Toros, içinde, Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Tuncay, Can A. (1998). **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, 8. Bsk, Beta Yayını, İstanbul.

Turan A. Çelikyay H.M. (2020). *Türkiye’de KOVID-19 ile Mücadele: Politikalar ve Aktörler, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, ss.1-25.

“Türkiye’de corona salgınında son durum; Sağlık Bakanı Koca’dan ölüm ve vaka sayılarındaki iddialarla ilgili açıklama”, Sözcü, 30.09.2020.
<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/turkiyede-corona-salgininda-son-durum-saglik-bakani-koca-aciklama-yapiyor-6061596/> (30.09.2020).

Uğurlu, A. (2002), “Sosyal Güvenlik”, **Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri**, Ankara.

URL: <http://www.bbc.com> (01.04.2020),
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52127212>. Erişim:05.04.2020.

URL:<http://www.ntv.com.tr>
(19.04.2020),<https://www.ntv.com.tr/turkiye/chp-sozcusu-faik-oztrakhukümetin-belediyeler-arasında-ayrım-yapması-icdani-degildir>. (24.04.2020).

URL:<http://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskanligindan-turkiyenin-corona-virusle-mucadelesine-iliskin-detayli-paylasim>, Erişim:30.04.2020.

Uluç, A.V. (2014). *Liberal Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal’ın Siyasi Düşüncesi, Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12 /23, ss.107-140.

Uygun, O. (2008). İbn-iHaldun’un Toplum ve Devlet Kuramı, On İki Levha Y. İstanbul.

Yay, S. (2014), *Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sosyal Devlet, 21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3 (9), ss. 147-161.

Yeniçeri, Ö. *Virüsten Siyaset Çıkarma*, Yeniçağ, (24 Nisan 2020).

Yılmaztürk, A. ve Güler, T. (2017). *Sosyal Devlet Anlayışının Yerel Karşılığı: Sosyal Belediyecilik ve Temel Sorunları, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6 (1),